

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Felsefesi Bilim Dalı

RICHARD SWINBURNE'DE DELİLLİ İNANÇ

Yüksek Lisans Tezi

Esma AYGÜN YAKIN

Sivas
Aralık 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Felsefesi Bilim Dalı

RICHARD SWINBURNE'DE DELİLLİ İNANÇ

Yüksek Lisans Tezi

Esma AYGÜN YAKIN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU

Sivas
Aralık 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite:	**: Cumhuriyet Üniversitesi**
Enstitü	**: Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Ana Bilim Dalı	**: Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı**
Bilim Dalı	**: Din Felsefesi**
Tezin Başlığı	**: Richard Swinburne'de Delilli İnanç**
Savunma Tarihi	**: 10 Kasım 2017**
Danışmanı	**: Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU**

	Unvanı - Adı Soyadı	İmza
Jüri Başkanı	: Doç. Dr. Yaşar TÜRKBEN	
Üye	: Doç. Dr. Hasan ÖZALP	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU	

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Esma AYGÜN YAKIN **tarafından hazırlanan** Richard Swinburne'de Delilli İnanç **başlıklı tez, kabul edilmiştir. 10/11/2017**

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Esma AYGÜN YAKIN

ÖNSÖZ

“Akıl, Tanrı’yı bulmada ve dahi bilmede yetkin midir?” Yüzyıllardır farklı şekillerde karşımıza çıkan bu soruyu hemen hemen her insan, yaşamının bir/birçok safhasında kendisine sormuştur. *Akıl* ile *iman*ı birbirinin yerine koyanlar, ikisi arasında zıtlık ilişkisi kuranlar, birini diğerine üstün kılanlar ve ikisi arasında köprüler inşa ederek aynı çizgide uzlaştıranlar olmuştur. Neticede insanlar, Tanrı’ya giden yolda kendisine bir yöntem belirlemişlerdir ve hayatlarını idame ettirmektedirler.

Akıl ile iman kavramlarını yan yana getirdiğimizde imanı akılla temellendirmek mümkün müdür? Saçma olduğu için mi ya da anlamak için mi inanmak gerekir? Akılla ulaşılan bir iman eksik midir? İman, sadece bir taklitten mi ibarettir? gibi nice soru karşımıza çıkmaktadır. İnsanın Tanrı’ya olan merakı, onun bu şekilde sorular sormasının en temel nedenidir. İnsan iman ile göremediği, duyamadığı, konuşamadığı, hissedemediği ve tam olarak bilemediği Tanrı’ya nasıl ve ne şekilde iman etmelidir?

Biz bu çalışmamızda inanç olgusundan yola çıkarak Tanrı’nın varlığını kanıtlama yolunu seçen Richard Swinburne’de inancın delillendirilmesi konusunu inceledik. Swinburne ile ilgili çalışmalarda, onun eserlerinde bahsetmiş olduğu delillerin müstakil olarak incelendiğini belirledik ve biz de bu çalışmada delillerin genelinden yola çıkarak onun inancın delillendirmesine olan bakışını anlatmaya çalıştık. Tezimiz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Analitik felsefe geleneği ve delilcilik konuları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde iman-akıl ilişkisi çerçevesinde katı akılcılık, katı imancılık ve eleştirel akılcılık tartışılmış, ikinci bölümde Tanrı’nın varlığı lehindeki deliller irdelenerek Richard Swinburne’ün bu delillere bakışı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Swinburne’ün deliller hakkındaki görüşlerine yer verilmiş ve onun bu görüşlerine getirilen eleştiriler ele alınmıştır. Swinburne’ün kendi eserlerinden faydalandığımız çalışmamızda, onun çoğu zaman iman ve inanç terimlerini birbirinin yerine kullandığını belirtmemiz gerekir ve bu sebeple başlıktaki inanç kavramı, onun iman konusundaki görüşlerini de kapsamaktadır.

Tezim boyunca önemli ve kolaylaştırıcı tavsiyelerle rehberlik yapan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU hocama, tez konumun belirlenmesi başta olmak üzere çalışmam boyunca katkıda bulunan Doç. Dr. Hasan ÖZALP hocama, tezimi okuyarak katkıda bulunan Doç. Dr. Yaşar TÜRKBEN hocama, akademisyenliğe başlamama vesile olan kıymetli hocam Doç. Dr. Ali Osman KURT'a, Richard Swinburne'ün görüşlerini anlamamda kıymetli eserleri aracılığıyla yardımcı olan hocam Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN'a, hayatım boyunca her zaman varlıkları ile güç bulduğum kıymetli aileme, maddi manevi her konuda destek olan eşime ve oğluma, süreç boyunca yardımı dokunan ve beni yüreklendiren başta Arş. Gör. Maruf ÇAKIR olmak üzere tüm dostlarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

SİVAS 2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
bk.	: bakınız
C.	: cilt
çev.	: çeviren
haz.	: hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: sayfa
vb.	: ve benzer(ler)i
vd.	: ve diğer(ler)i
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
yy.	: yüzyıl

ÖZET

Tanrı'nın varlığı ve O'nun varlığı ile ilgili deliller yüzyıllardır insanları meşgul eden temel bir tartışma konusudur. Teistik ve ateistik Tanrı anlayışının temel dayanak noktalarından biri inancın delillendirilmesi konusudur. Tanrı inancının akliliği, iman-akıl ilişkisi, Tanrı'nın varlığı ile ilgili deliller, bu delillerin yapısı ve işlevleri, Tanrı inancının kanıtlanıp kanıtlanamayacağı, rasyonel bir temelinin olup olmadığı ve bir temellendirmeden söz edildiğinde hangi deliller üzerinde durulacağı hakkında birçok görüş ortaya konulmuştur. Günümüz din felsefesi alanında bu konularla ilgili olarak akla gelen ilk isimlerden biri Richard Swinburne'dür.

Richard Swinburne analitik felsefe geleneğinin bir savunucusudur ve inancın delillendirilmesinin gerekliliği üzerinde çalışmalar yapmıştır. Swinburne, tümdengelimsel delillerin bu konuda yetersiz olduğunu iddia etmiş, tümevarımsal deliller üzerinden inancın rasyonelliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Swinburne, Tanrı inancının akliliğini temellendirirken Bayes teoremi ve Basitlik ilkesinden faydalanmış ve zorunlu bir Tanrı inancını değil mümkün bir Tanrı inancını ispatlamayı seçmiştir.

Swinburne'ün delilli inanç konusundaki düşüncelerini incelediğimiz bu çalışmamızda delilcilik anlayışına, iman-akıl ilişkisine, Tanrı'nın varlığı ile ilgili delillerin yapısına, ontolojik delile, kozmolojik delile, teleolojik delile, vahiy ve mucizeye dayalı deliller ile dini tecrübe delilinin iddialarına ve bu delillere getirilen eleştirilere yer verilmiştir. Çalışmamız, Richard Swinburne'ün inancı rasyonel olarak temellendirmesi, konu ile ilgili iddiaları, savunmaları ve eleştirileri, ayrıca ona yapılan itirazların tartışılması ile sonlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Richard Swinburne, akıl, inanç, delil, iman, Tanrı, teizm, Bayes Teoremi, Basitlik İlkesi

ABSTRACT

The evidence of God's existence and His existence is a fundamental discussion topic that has been engaging people’s attention for centuries. One of the basic premise of theistic and atheistic conception of God is a matter of faith evidenced. Many opinions have been put forward about rationality of belief in God, faith-mind relation, the evidences about the existence of God, the structure and functions of these evidences, whether belief in God can prove or not, there is a rational basis or not, when it is mentioned about a justification what evidences will be used to emphasize. In today's field of philosophy of religion one of the first names that come to mind regarding these issues is Richard Swinburne.

Swinburne is an advocate of the tradition of analytic philosophy and has worked on the necessity of basing faith. As Swinburne base the rationality of belief in God has benefited from Bayes theorem and Simplicity principle and has chosen to prove a possible belief of God not compulsory a belief in God.

In our this study that we have reviewed the thoughts on Swinburne’s with evidence belief have been given place to understanding of evidentialism, faith-mind relation, the structure of evidences about God’s existence, ontological, cosmological, teleological, based on revelation and miracle, claims of religious experience evidence and criticisms that have been brought on these evidences. Our study have been finished with that Swinburne have based on faith as rational, his claims, defenses and criticisims related with issue and the objections also made to him have been discussed.

Key words: Richard Swinburne, reason, belief, evidence, faith, God, theism, Bayes Theorem

GİRİŞ

1. Richard Swinburne'ün Hayatı ve Eserleri

Richard Swinburne, günümüz teist din felsefecilerinin önde gelen isimlerinden biridir. 26 Aralık 1934'te İngiltere'nin Staffordshire kentinde dünyaya gelmiştir. Temel eğitimini tamamladıktan sonra papaz olmaya karar verse de 1952'de zorunlu askerlik nedeniyle donanmaya katılmış ve burada Rusça tercümanı olarak görev yapmıştır. Askerlik görevi sona erdikten sonra Oxford Üniversitesi'nde felsefe, siyaset ve ekonomi alanlarında lisans eğitimini tamamlamıştır.[1] Oxford Üniversitesi B.Phil'de felsefe okumuş (1957-59); Leeds Üniversitesi'nde Leverhume araştırma bursunu kazanmıştır (1961-63); 1963-72 yılları arasında Hull Üniversitesi'nde felsefe -özellikle de bilim felsefesi- dersleri vermiştir; 1972'de Keele Üniversitesi'ne geçtiğinde ilgi alanı bilim felsefesinden din felsefesine kaymış ve burada aynı sene felsefe profesörü olmuştur. 1985 yılına kadar Keele Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğü yapan Swinburne, bu seneden sonra Oxford Üniversitesi'nde Hıristiyan Din Felsefesi Profesörü olarak görev yapmış ve çalışmalarını Hıristiyan inancı alanında yoğunlaştırmıştır. Richard Swinburne 2002 yılında emekli olmuş ve yeni eserler yazmakla birlikte eski eserlerini gözden geçirerek onları yeniden yayımlamıştır.[2]

Richard Swinburne dindar bir aileye mensup olmamasına rağmen, hayatı boyunca dini konulara ilgi duymuştur. Onun görüşlerini en çok etkileyen kaynaklar ise Hıristiyanlık, Batı Felsefesi ve teorik bilimdir.[3]

> 1996'da İngiltere Kilisesi'nden (Church of England) Yunan Ortodoks Kilisesi'ne (Greek Orthodox Church) geçen Swinburne, XX. yüzyılın son çeyreğinden günümüze en önde gelen birkaç din felsefecisinden (philosophy of religion) biri olduğu gibi, çağdaş

---

[1] Kelly James Clark, *Introduction to Philosophers Who Believe: The Spiritual Journeys of Eleven Leading Thinkers*, ed. By Kelly James Clark, Downers Grove, 1993, s. 201.

[2] Abdiraşit Babataev, *Richard Swinburne'de Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 3-4.

[3] Cafer Sadık Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, Richard Swinburne Maddesi, C. IV, s. 649.

Hıristiyan felsefî teologlarından (philosophicaltheology) veya kelamcılarından (apologists) biri olarak da kabul edilmektedir.

Swinburne'ün felsefî teolojideki metodu, Thomas Aquinas (1225-1274)'ın etkisini yansıtır. *The Coherence of Theism* (Teizmin Tutarlılığı) adlı eserinden de anlaşıldığı üzere önce Aquinas gibi daha felsefî ve genel konulardan başlayıp, daha sonra Revelation (vahiy) gibi daha dinî ve kelamî konulara yönelmiştir.[4]

Richard Swinburne önceleri sadece din felsefesi ile ilgili yazılar kaleme alırken, sonraki eserlerinde daha çok teolojik konulara ağırlık vermiştir.[5]

Swinburne; sistematik filozofların, tıpkı papazlar gibi Kıta Avrupası Felsefe ekolüne bağlı filozoflardan etkilendiklerini savunur. Bu geleneğin kanıttan uzak, kapalı ve özensiz evren tasvirleri yapma eğilimleri nedeniyle, bilimden ziyade edebiyata yakın bir felsefe yaptıklarını iddia eder.[6] Oysa "Swinburne'e göre, bir dinin benimsenmesi ve yaşanması için onun teolojik sistemin mâkul ölçüde doğru olma şansına sahip olması gerekir."[7] Swinburne'ün görüşlerini "Richard Swinburne'ün Felsefesi" başlığında daha detaylı olarak inceleyeceğiz.

Swinburne, Tanrı'nın varlığı ve delilleri başta olmak üzere birçok konuda eser kaleme almıştır, basılı eserleri ise şunlardır:

- *Space and Time*, 1968
- *The Concept of Miracle*, 1970,
- *The Coherence of Theism*, 1977 (new edition 2016) (part 1 of his trilogy on Theism)
- *The Existence of God*, 1979 (new edition 2004). (part 2 of his trilogy on Theism)
- *Faith and Reason*, 1981 (new edition 2005). (part 3 of his trilogy on Theism)
- *The Evolution of the Soul*, 1997.

[4] Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, s. 648.
[5] Yaran, *age.*, s. 648.
[6] Yaran, *age,*. s. 649.
[7] Yaran, *age.*, s. 649.

- *Miracles*, 1989 (*Mucize Kavramı*, Çev. Aydın Işık, İz Yayıncılık, İstanbul 2008)
- *Responsibility and Atonement*, 1989 (part 1 of his tetralogy on Christian Doctrines)
- *Revelation (from Metaphor to Analogy)*, 1991 (part 2 of his tetralogy on Christian Doctrines) (second edition, 2007)
- *The Christian God*, 1994 (part 3 of his tetralogy on Christian Doctrines)
- *Is There a God?*, 1996, revised edition 2010, (*Tanrı Var Mı?*, Çev. Muhsin Akbaş, Bursa)
- *Simplicity as Evidence of Truth*, The Aquinas Lecture, 1997
- *Providence and the Problem of Evil*, 1998 (part 4 of his tetralogy on Christian Doctrines)
- *Epistemic Justification*, 2001
- *The Resurrection of God Incarnate*, 2003
- *Was Jesus God?*, 2010
- *Free Will and Modern Science*, Ed. 2011
- *Mind, Brain and Free Will*, 2013[8]

2. Analitik Felsefe ve İnancın Rasyonelliği

"Richard Swinburne'de Delilli İnanç" başlıklı tezimizde öncelikli olarak Swinburne'ün de mensubu olduğu Analitik Felsefe geleneğinden bahsetmemiz, delillendirmenin önemini kavramamızda bize yardımcı olacaktır. "Analitik Felsefe tabiri, İngilizce konuşulan dünyadaki (İngiltere, Amerika, Kanada, Avustralya, vd.) felsefe bölümlerinde yapılan hâkim *felsefe türü* için kullanılmaktadır."[9] Analitik felsefeyi diğer felsefe türlerinden ayıran başlıca özellikler şunlardır: "Edebi bir

[8] Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, s. 648-649.
[9] Recep Alpyağıl, *Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelen-Ekler*, İstanbul 2016, s. 9. Ayrıca bk. Recep Alpyağıl, *Din Felsefesine Dair Okumalar*, İstanbul 2012, C. II, s. 51-52.

dilden ziyade açık-seçik bir dille yazma, ontolojiden ziyade epistemolojiye ağırlık verme, düşünce tarihinden ziyade meta felsefe ile ilgilenme."[10]

Analitik felsefenin genel özelliklerinin yanı sıra tarihsel olarak dört döneminden bahsedebiliriz. G. Frege, B. Russell ve G. E. Moore'nin idealizme karşı realizmi gündeme getirdikleri ve dil tahliline verilen önemi de kapsayan dönem, Analitik Felsefe'nin ilk dönemi olarak adlandırılır. İkinci dönem Viyana çevresi üyelerinin öncülük ettiği mantıksal pozitivizm anlayışının hâkim olduğu 1925-1945 yıllarını içine almaktadır. Üçüncü dönem, özellikle Wittgeinstein ve Wisdom'un dil analizlerinin egemen olduğu dönemdir ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Dördüncü dönemini ise "1960'lardan sonra eklektisizmin veya plüralizmin hâkim olduğu bir evre oluşturur."[11] Bu son dönemde önceki dönemlerde ele alınan konulardan başka konulara geçilmiş, Analitik Felsefe eskiye nazaran gücünü yitirmiş ve yeni başlıklara yönelmiştir; din felsefesi de bu dönemde etkinlik kazanmıştır.[12] Son dönemde William P. Alston, Alvin Plantinga, Richard Swinburne, Antony Flew, John Mackie gibi isimler klasik konulara yeniden dönmüşler ve ayrıca analitik felsefeye yeni konular taşımışlardır.[13] Aynı zamanda "Günümüz din felsefesi ile ilgilenen analitik felsefecilerin önde gelenleri, teistik inancın rasyonelliğini savunan kişilerdir."[14]

Analitik Felsefe yukarıda da kısaca bahsettiğimiz üzere farklı dönemlerden geçmiş olsa da, iyi düşünmenin ve dili doğru kullanmanın temel ölçütleri olan 'açıklık, tamlık ve tutarlılık' ilkelerine her dönemde sadık kalmıştır.[15]

Analitik felsefede hâkim olan düşünce, felsefenin bilim ve mantık gibi temel araştırma yöntemleri ile sınırlandırılması ve metafizik konular yerine bilimsel önermeler ve kavramlarla ilgilenmesi gerekliliğidir. Bu açıdan bakıldığında analitik felsefe varlık, bilgi ve ahlak konusunda ampirik pozitivizmin düşünce biçimini

---

[10] Alpyağıl, *Din Felsefesine Dair Okumalar*, İstanbul 2012, cilt. II, s. 51.
[11] Alpyağıl, *Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelen-Ekler*, s. 22.
[12] Alpyağıl, *age.*, s. 20-22.
[13] Alpyağıl, *Din Felsefesine Dair Okumalar*, C. II, s. 52.
[14] Cafer Sadık Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, Samsun 2000, s. 13.
[15] Yaran, *age.*, s. 11.

devam ettirmektedir.[16] Analitik din felsefesinin temelinde hâkim olan düşünce epistemik gerekçelendirme ve delilcilik anlayışıdır.

2.1. Delilcilik (Evidentiyalizm)

Analitik Felsefe geleneğini tanımlamak kolay olmamakla birlikte bu felsefenin kanıta (delile), temellendirmeye ve gerekçelendirmeye verdiği önemi vurgulamakla başlayabiliriz. Analitik felsefe denilince doğrudan karşımıza çıkan anlayış delilcilik (evidentiyalizm)tir. Evidentiyalizm "bir kişinin benimsediği ve savunduğu inancını yeterli delillere dayalı olarak benimsenmesi gerektiğini ifade eden bir anlayış"[17] olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle delilcilik "Tanrı inancına deliller açısından yaklaşan ve bu inancı temellendiren, yeterli kanıt olması halinde, Tanrı'ya inanmamızın rasyonel olduğunu savunan görüştür."[18] Delilciliğe göre bir dinin kabul edilebilmesi için rasyonel olması gerekir ve delille desteklenmeyen hiçbir din/inanç rasyonel sayılamaz.[19]

Delilcilik anlayışının önde gelen savunucularından biri William Kingdon Clifford (1845-1879)'dur. Ona göre "bir şeye yetersiz delile dayanarak inanmak, herkes için, her zaman ve her yerde yanlıştır."[20]Clifford ayrıca, inancın akliliğini, ahlakiliği ile ilişkilendirir ve yetersiz delile dayalı inancın sadece temelsiz olmakla kalmayıp, aynı zamanda ahlak dışı ve zararlı olduğunu iddia eder.[21]İnanç etiği ile ilgili en yaygın tartışmalar William Clifford'un etkisinde meydana gelmiş olsa da, bu konunun işleyişine John Locke'da da rastlamaktayız. Locke, Essay isimli eserinde nedensiz inanan kimsenin sadece kendi zanlarına hizmet ettiğini iddia etmekte ve o kimsenin ne bir doğru arayışı içerisinde olduğu ne de Tanrı'ya itaat ettiğini savunmaktadır.[22]

---

[16] Kasım Küçükalp, Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi-Felsefi Temeller-*, Ankara 2014, s. 179-182
[17] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 18.
[18] Hüseyin Şahin, "Delilcilik Bağlamında Tanrı İnancının Rasyonelliği", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Aralık 2014, s. 75.
[19] Hanifi Özcan, "Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım: 'Temelcilik' ve 'İmancılık'", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 158. Ayrıca bk. Kemal Batak, *Tanrı'yı Bilmek*, İstanbul 2015, s. 23.
[20] William Kingdon Clifford, "İnanç Ahlakı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev. Ferit Uslu, 2006/1, C. V, sayı 9, s. 135.
[21] Ferhat Akdemir, *Analitik Din Felsefesi*, Ankara 2007, s. 45.
[22] Tahsin Ölmez, "John Locke'da Dini İnancın Rasyonalitesi", *Beytül Hikme Dergisi*, C. III, Sayı:1, 2013, s. 182

İnsan, ister bilgi isterse inanç halinde olsun; düşüncelerinin, tercihlerinin ya da tutumlarının haklılığını göstermeyi hedefler. Bu anlamda birey, evidentiyalist bir tutum içerisine girebilir, yani bilgi ve inançlarını delillendirme çabasında olur. Bu delillendirme isteği, insanın rasyonel bir varlık olmasından dolayı yadsıyamayacağı bir durumdur.[23]

Delilcilik bir inancın makul sayılabilmesi için onun kanıta dayalı olmasını savunur ve Tanrı inancının da makul olarak kabul edilmesi için, O'nun varlığını temellendiren yeterli delilin olmasını şart koşar.[24]Delilcilik tanımlanırken çıkarımsal delillerin önemli bir yer tuttuğu açıktır; ancak teistik evidentiyalizm söz konusu olduğunda sadece çıkarımsal deliller değil aynı zamanda tecrübî delilleri de anlamak doğru olacaktır.[25]

Swinburne'e göre, "…doğru bir inanca sahip olmak çok önemlidir ve insanların bu konuda araştırma yapma yükümlülüğü vardır."[26] Onun için delillerin mutlak sonuçlar vermesi ve kesinliği değil; epistemik ihtimaliyeti yüksek deliller önemlidir.[27] Swinburne, inancı da inançsızlığı da sağlam temellere dayandırmayı inanç/inançsızlık etiğinin bir gereği olarak görmektedir ve bu düşüncesi onun katı akılcı olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.[28]

Swinburne epistemik ihtimaliyetlerinden ve yapılarından dolayı temel inançlara değil, temel olmayan inançlara yönelir; ayrıca o, bütün dini inançların da temel olmayan inançlar olduğunu kabul eder.[29]

"Tüm inançları "temel inançlar" ve "temel olmayan inançlar" diye ikiye ayıran temelci haklılandırma anlayışı, doğallıkla biri doğrudan diğeri *dolaylı haklılandırma* olmak üzere, gerekçelendirilen ve haklılandırılan inancın, elbette temel olmayan bir inanç olarak temel, apaçık, sağlam, her tür kuşkudan arınık başka inanç ya da doğrulardan türetilmesinden oluşur. Buna mukabil, *doğrudan*

---

[23] İsmail Çetin, "İman ve İnkârın Rasyonel Değeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XI, Sayı 1, 2002, s. 94.
[24] Şahin, "Delilcilik Bağlamında Tanrı İnancının Rasyonelliği", s. 73.
[25] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 18.
[26] R.Swinburne'den alıntılayan Hüseyin Şahin, "Delilcilik Bağlamında Tanrı İnancının Rasyonelliği", s. 84.
[27] Şahin, *agm*, s. 85.
[28] Yaran, *age.*, s. 60.
[29] Yaran, *age.*, s. 62.

haklılandırma bir inancın apaçıklığı, mutlaklığı, kesinliği vs. dolayısıyla kendi kendisini gerekçelendirip haklılandırmasından meydana gelir."[30]

Delilci meydan okuma, teistik Tanrı inancının yetersiz delile dayandığını iddia ederek onun rasyonel ve entelektüel olarak uygun olmadığını savunmaktadır.[31]

Teistik ve ateistik deliller genel geçer bir kesinlik veremediği için çoğu kez eleştirilmişlerdir. Çünkü bu deliller bilgi vermekten öte inanma durumundadır ve insan inanma halinde özgürdür, tıpkı inkârda özgür olduğu gibi. [32] Delilciliğin savunucuları olduğu gibi, ona karşı çıkanlar da olmuştur ki AlvinP lantinga (1932) "delilci meydan okuma"ya itiraz edenlerin başında gelir. Ona göre bazı önermeler temel önermelerdir yani başka inançların ve bilgilerin doğruluğuna ihtiyaç duymaksızın var olan önermelerdir ki, temel inançlarımız da tıpkı bunlar gibidir. Dış dünya ile ilgili olarak var olan temel inançlarımız (algısal inançlar, hafızaya dayalı inançlar ya da başka kişilerin zihinsel durumları ile ilgili olan inançlar) Tanrı'nın varlığına dair olan inancımızın da temel bir inanç sayılabileceğini gösterir.[33] "Eğer Tanrı inancı, tamamıyla temel bir inanç ise, o zaman bu inanca sahip olmanın rasyonel sayılabilmesi için, kişinin endüktif veya dedüktif türden kesin delillere sahip olması gerekmez. Bunlar olmadığında da o kişinin inancı rasyoneldir."[34]Reformcu epistemolojistler Tanrı inancının bir delil ya da gerekçe olmasa da başlı başına rasyonel ve haklı bir inanç olduğunu savunurlar.[35]

3. Richard Swinburne'ün Felsefesi

Richard Swinburne günümüz teist felsefecilerinden biridir. Ona göre teizm, "Tanrı'nın her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve tamamen özgür bir kişi" olduğunu iddia eder[36] ve büyük oranda, bütün olayların en basit açıklamasını yapar.[37]

Richard Swinburne mantıkçı pozitivistlerin yöntemlerini kullanarak onların karşı çıktıkları Hıristiyan teolojisini, saygın entelektüel bir konuma çıkarmayı

---

[30] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 418.
[31] Alpyağıl, *Din Felsefesine Dair Okumalar*, C. I, s. 137.
[32] Çetin, "İman ve İnkârın Rasyonel Değeri", s. 96.
[33] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 21, 22.
[34] Yaran, *age.*, s. 21, 22.
[35] Şahin, "Delilcilik Bağlamında Tanrı İnancının Rasyonelliği", s. 73.
[36] Richard Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, Bursa 2001, s. 6.
[37] Swinburne, *age.*, s. 37.

kendine görev bilir ve bununla ilgili olarak da Oxford Üniversitesinde politika ve ekonomi eğitimlerinin ardından felsefe ve teoloji alanlarında lisansüstü çalışmalar yapar.[38] Swinburne'ü etkileyen sadece Hıristiyanlık ve Batı felsefesi değildir; bunların yanında modern teorik bilim de onun ilgi alanıdır ve modern bilim, bilim tarihi ve bilim felsefesi alanlarında da üç yıl araştırma yapar.[39]

Richard Swinburne'ün din felsefesindeki yöntemi Hıristiyan teolojisinin anlamlılığını ve doğrulanmış olduğunu göstermek için, felsefenin dikkatli ve özenli tahlilleri ile modern bilimin kıstaslarını kullanmaktır.[40] Swinburne, eserlerini bu yöntemi gözeterek kaleme almıştır.

Swinburne, din felsefe ile ilgili eserlerinde dini bir tutum sergilemeksizin delilin götürdüğü yere gitmeyi tercih eder; çünkü elde edilen sonuçların dindar olmayanlar ya da sadece dini inançlarla yetinmeyen kimseler için de rasyonel kabul edilebilmesi için başka bir yol yoktur.[41]

Swinburne'ün teizm felsefesinde iki ana itiraz noktası vardır: bunlar Kant ve Kierkegaard etkisindeki Kıta Avrupası Felsefesi ve Mantıkçı Pozitivistlerin pozitivistik dogmalarıdır. Ona göre teizm hem fideistlerin görüşlerinin aksine günümüz felsefesi, etiği ve bilimi ile uyum içinde olmalıdır hem de pozitivistlerin iddialarının aksine anlamsız değildir ve olması gereken saygınlığa getirilmesi gerekli ve mümkündür.[42]

Swinburne'e göre insanın açıklama arayışı, her şeyin nihai bir amacının açıklamasını arama sürecidir. Bu arayış bizi, bir şeyi nihai olarak kabul etmeye zorlar. Nihai açıklama için farklı olasılıklar vardır. Swinburne bunları üçe ayırmaktadır: i. Özdeşçilik, ii. Hümanizm ve iii. Teizm.[43] i.Özdeşçilik "… kişisel ve zihinsel olanın, ondan ayrı olsa da, fiziksel olan tarafından etkilendiği görüşüdür; kişilerin varlığının ve onların amaç, güç ve inanç sahibi olmalarının tam bir cansız açıklaması vardır. (sinir hücreleri gibi özdeksel nesnelerin güç ve eğilimleri

[38] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 28.
[39] Yaran, *age.*, s. 28-29.
[40] Yaran, *age.*, s. 29.
[41] Yaran, *age.*, s. 31.
[42] Yaran, *age.*, s. 31.
[43] Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 35-36.

açısından).”[44] “Özdekçiliğe göre nihai açıklama, birçoğu –özdekçiliğe göre, rastlantı sonucu- tamamen aynı güç ve eğilimlere sahip olan sayısız değişik durma noktalarında durur.”[45] ii.Hümanizm karma bir teoridir, ona göre “-kişisel açıklama ile ilgili etkenlerin varlığı ve işleyişi tamamen cansız terimlerle açıklanamaz ve diğer taraftan cansız açıklamaya ilişkin etkenlerin varlık ve işleyişi tamamen kişisel terimlerle açıklanamaz.”[46] iii.Teizm ise “… var olan her bir nesnenin var olmaya neden olunduğunu ve sadece bir varlık, Tanrı, tarafından varlıklarının korunduğunu iddia eder.”[47]

Swinburne’e göre Tanrı, gerekçeli olarak ya da nedenler arasından seçerek evreni meydana getirir; çünkü evren Tanrı’nın meydana getirebileceği birçok iyi şeyden biridir.[48] Yani ona göre Tanrı’nın seçtiği evren en iyisi değil, birçok iyi şeyden biridir.

Richard Swinburne Tanrı’nın varlığını şu şekilde özetlemektedir:

> Herhangi bir şeyin var olmuş olması olağanüstüdür. Elbette olayların en doğal konumu tamamen yokluktur: Evrensiz, Tanrısız, yokluk. Ancak bir şey var. Hatta pek çok şey var. Belki şans tek elektrona neden olabilirdi. Ancak pek çok partikül var! Her şeyin bir açıklaması olamayacaktır. Ancak gördüğümüz gibi, bilimin ilerlemesi ve diğer bütün entelektüel araştırmalar, en küçük sayıda açık gerçekleri kabul etmemizi gerektirir. Eğer biz evrenin birçok parçasını, onları varlıkta tutan bir küçük varlık ile açıklayabiliyorsak, o küçük varlığı eksiksiz açıklayamasak bile, öyle yapmalıyız.[49]

Swinburne’e göre bilim, genel doğa yasalarını açıklayabilir ancak her nesnenin niçin aynı güç ve eğilimlere sahip olduğunu açıklayamaz.[50] Ona göre “bir şey görünüşte rastlantısal olsa dahi bir açıklamaya ihtiyaç duyar. Örneklendirecek olursak; bir odada bulunan tüm belgeler aynı özellikte el yazısı ile yazılmışsa ya da bir alanda bulunan tüm paralar aynı sembollere sahipse, bunlar için ortak bir kaynak aranır.”[51]

---

[44] Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 36.
[45] Swinburne, *age.*, s. 38.
[46] Swinburne, *age.*, s. 36.
[47] Swinburne, *age.*, s. 39.
[48] Swinburne, *age.*, s. 42.
[49] Swinburne, *age.*, s. 43.
[50] Swinburne, *age.*, s. 44.
[51] Swinburne, *age.*, s. 44.

Richard Swinburne'e göre dünya yalnızca düzenli değil aynı zamanda güzeldir. Onun uyumlu oluşu güzel olmasını da beraberinde getirir. İnsanlar bu düzen uyumu gözlemleseler de gözlemlemeseler de Tanrı'nın bu dünyayı yaratmak için bir nedeni vardır ve güzellik iyi bir şeydir.[52]

Swinburne'ün akılcılığı, Anselm ya da Descartes'in anladığı anlamda bir rasyonellik değildir. O, Tanrı'nın varlığının mutlak olarak salt akılla ve dedüktif bir şekilde ispatlanabileceğini değil; tecrübi delillerden, yüksek bir ihtimalle Tanrı'nın varlığının akli ya da makul bir inanç olduğunu savunur. Ona göre akıl, metafizik konular söz konusu olduğunda kesin yargılar vermek yerine, muhtemel sonuçlara götürebilir.[53]

Richard Swinburne, Tanrı anlayışını temellendirirken özellik Thomas Aquinas'ın delillerinden, özellikle de 'beşinci yol'dan faydalanır.

> Beşinci yol, varlığın yönlendirilmiş olmasına dayanır. Çünkü biz, bilinçten yoksun olan belirli varlıkların, yani, doğal bedenlerin, bir amaca ulaşmak için hareket ettiklerini görürüz. Bu onların sürekli veya çok sık olarak aynı biçimde davranmaları ve sadece bir şans eseri olmayıp gerçekten bir amaca yöneldiklerini gösteren en iyi sonucun çıkması gerçeğinden açıkça ortaya çıkar. Bilinç ve anlayış sahibi birisinin idaresi altında olma dışında, bilinçten yoksun olan hiçbir şey bir amaca eğilimli değildir; örneğin ok, bir okçu gerektirir. Bundan dolayı doğadaki her şey anlayışlı biri tarafından amacına yöneltilir ve buna biz 'Tanrı' diyoruz.[54]

Swinburne, rasyonel bir teoloji savunucusudur. Onun rasyonel teolojiden kastı teizmin Tanrısı'nın makul olmasıdır. Ona göre Tanrı, dünyayı ve insanı rasyonel olarak açıklamada sağlam bir temeldir. Swinburne'ün düşüncesinde insanın ve dünyanın varlığını rasyonel olarak açıklamada Tanrı fikrinin iptali mümkün değildir.[55]

---

52 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 48.
53 Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 76.
54 Swinburne, *age.*, s. 49.
55 Aliye Çınar, *Rasyonel Teoloji*, Bursa 2008, s. 96.

1.BÖLÜM

İNANÇ VE AKIL İLİŞKİSİNİN EPİSTEMOLOJİK DEĞERİ

1. İnanç, İman ve Akıl Kavramları

1.1.İnanç

İnanç kelimesi sözlükte bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven ve inanma duygusu, inanılan şey, görüş, öğreti gibi anlamlara gelmekle birlikte Tanrı'ya, bir dine inanma, iman, itikat gibi anlamlarda da tanımlanır.[56] Ayrıca "bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu"[57] olarak da tarif edilebilir. Genel olarak söyleyecek olursak ''…inanç belirli koşullarda belirli şekillerde davranma, inanma eğilimi, temâyülüdür.''[58]

Felsefî metinlerde ise inanç, Platon (M.Ö. 427-347)'dan bu yana, genellikle *önermesel inanç* anlamında kullanılagelmiştir.[59] Bedia Akarsu (1921-2016) inanç kavramını öznel olarak yeterli ancak nesnel olarak yeterli olmayan gerekçelerden dolayı bir şeyi doğru sayma olarak açıklamıştır. Ona göre inanç "bir şeyi güvenle doğru sayma tutumu"dur.[60]

İnanç, insanı eyleme götürür.[61] Bu nedenle hem bilginin hem de imanın temelini oluşturmaktadır.[62] İnanç kavramı, bilgi kavramı ile de yakından ilişkilidir. Bilgi hem öznel hem de nesnel bir kesinliğe sahipken; inanç öznel bir kesinliği ifade eder.[63] Bu açıdan baktığımızda bilgi 'doğrulanmış doğru bir inanç'[64] ya da en yalın

---

[56] *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005, s. 965.
[57] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 917.
[58] C. Stephen Evans, R. Zachary Manis, -*İman Üzerine Rasyonel Düşünme- Din Felsefesi*, s. 227. Bundan sonraki dipnotlarda bu kaynağı sadece "*Din Felsefesi*" olarak kullanacağız.
[59] Ferit Uslu, *Felsefî Açıdan İmanı Temellendirme,* Ankara 2004, s. 36.
[60] Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 104.
[61] Çınar, *Rasyonel Teoloji*, s. 66.
[62] Çınar, *age.*, s. 65-66.
[63] Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, İstanbul 2014, s. 69.
[64] Özcan, *age.*, s. 10.

haliyle "…temellendirilmiş, haklılandırılmış doğru inanç"[65] olarak tanımlanabilir. Immanuel Kant'a (1724-1804) göre bir hüküm subjektif olması bakımından yeterli, objektif olması açısından yetersiz yani olumsal ise bu, inanç[66] olarak ifade edilirken Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) dinî inancın, inanç kılıfındaki bilgi olduğunu söylemektedir.[67]

Swinburne'e göre inançlar, dünyanın nasıl olduğuna dair çoğunlukla doğru görüşlerse de kimi zaman yanlış da olabilirler; ancak inançlar, doğru ve kanıtlanmış olduğunda bilgiyi meydana getirirler.[68] Bilgi ile inanç arasındaki ilişki bizi 'felsefî inanç' kavramına götürmektedir ki; Karl Jaspers (1883-1969)'e göre bu tür bir inanca sahip olan insan, bilgiyle işbirliği yaparak her zaman bilinebilir olanları bilmeyi ve kendisini anlamayı isteyecektir.[69] Swinburne' göre ise "Tanrı'nın bütün inançları doğrudur ve Tanrı doğru olan şeye inanır."[70]

Bütün inançlar temel inançlar ve türetilmiş inançlar olarak ikiye ayrılır. Buna göre temel inançlar; başka inançların doğrulaması ya da doğruluğunu desteklemesi olmadan, doğruluğu kendiliğinden kabul edilen inançlardır. Türetilmiş inançlar ise temel inançlara dayanan, mantıksal çıkarımlarla ulaşılan inançlardır.[71] Klasik temelcilere göre bir inancın/önermenin temel inanç/önerme olarak kabul edilebilmesi için 1.kendinden apaçık olması, 2.duyulara apaçık olması ve 3.yanlışlanamaz olması şartlarını sağlaması gerekir.[72]

Swinburne, epistemik ihtimaliyetlerinden ve yapılarından dolayı temel inançlara değil, temel olmayan inançlara yönelir; ayrıca o, bütün dini inançların da temel olmayan inançlar olduğunu kabul eder.[73] Swinburne'e göre inanç ile bilgi birbirini dışlayan şeyler olmadığı gibi, bilgi aynı zamanda inancı da içerir; çünkü bir şeyi bilip ona inanmamak söz konusu değildir.[74]

---

[65] Cevizci, *age.*, s. 249.
[66] Çınar, *Rasyonel Teoloji*, s. 67-68.
[67] Çınar, *age.*, s. 71.
[68] Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 4.
[69] Karl Jaspers, *Felsefî İnanç*, İzmir 2005, s. 12.
[70] Swinburne, *age.*s. 6.
[71] Akdemir, *Analitik Din Felsefesi*, s. 55-56. Ayrıca bk. Hanifi Özcan, "Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım: 'Temelcilik' ve 'İmancılık'", s. 159-160.
[72] Akdemir, *age.*, s. 57. Ayrıca bk. Özcan, *agm.*, s. 159.
[73] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 62.
[74] Mehmet Sait Reçber, *Tanrı'yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti*, Ankara 2004, s. 34-35.

1.2. İman

Sözlükte güvenmek, inanmak, bağlanmak gibi filleri içeren iman kavramının en genel tanımı şöyledir:

> "Güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamındaki **emn (emân)** kökünden türeyen **îmân** "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak" demektir. "Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek" mânasındaki **akd** kökünden türeyen **i'tikad** da "iman" karşılığında kullanılır. Terim olarak iman genellikle "Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak"[75]

Felsefî açıdan ele alacak olursak iman "dinî bir çerçeve içinde, evreni yaratan ve yasaları koyan bir Tanrı'nın varoluşunu ve vahyi tartışılmaz kabul etme veya tasdik etme tavrı"[76]dır. İmanı, nihai bir kaygı[77] olarak temellendiren Paul Tillich'e göre iman, bilinçaltında oluşan bir eylem olmadığı gibi, insanın rasyonel bir özelliğinin de eylemi değildir. Ona göre iman hem rasyonel olan hem de rasyonel olmayan ögelerin aşıldığı bir eylemdir.[78]

İnanç ve imanı tanımlamışken iki kavram arasındaki farklılıklara ve benzerliklere de değinmek konumuz açısından yararlı olacaktır. İnanç, terim olarak teolojik ve felsefi iken iman dinidir.[79]İnanç bilgiye dayalıdır, imanda ise teslimiyet ve eylem vardır.[80] İnanç fikren bir tasdik olmasına karşın iman, inanan kişinin hayatının her alanına şekil veren, onun varlığına etki eden bir güçtür.[81]

1.3. Akıl

Akıl, pek çok farklı anlamda tanımlanan ve yapısı gereği bu farklı tanımların hemen hepsini kapsayan insani bir özelliktir. Akıl kelimesi "Yunanca **nous**, Latince r**atio** ve **intellectus** karşılığıdır."[82] Akıl sözlükte düşünme, anlama ve kavrama gücü; hafıza, bellek; öğüt, salık verilen yol; düşünce, kanı[83] anlamlarında kullanılır. Sözlük anlamlarının yanı sıra akıl farklı açılardan da tanımlanmaktadır. Örneğin Ahmet

---

[75] Mustafa Sinanoğlu, "İman" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. XXII, s. 212.
[76] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 915.
[77] Paul Tillich, *İmanın Dinamikleri*, Ankara 2000, s. 17.
[78] Tillich, *age.*, s. 19.
[79] Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, s. 91.
[80] Özcan, *age.*, s. 89.
[81] Özcan, *age.*, s. 91.
[82] Süleyman Hayri Bolay, "Akıl" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, s. 239.
[83] *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005, s. 49.

Cevizci (1959-2014) aklı; sezgisel akıl anlamında “apaçık doğruları ya da soyut nesneleri, özleri, tümelleri, doğrudan ve aracısız bir biçimde sezme melekesi”[84], dedüktif akıl anlamında “öncüllerden sonuca geçmek suretiyle çıkarım yapma yeteneği ya da gücü”, dinî olarak akıl “Hak ile batılı, güzel ile çirkini birbirinden ayırt eden ve bilginin esasını teşkil eden ilâhî güç”[85] gibi farklı alanlardaki kullanımıyla tanımlamıştır.

2. İman–Akıl İlişkisi

İman-akıl ilişkisi insanların yüzyıllardır üzerinde konuştuğu, tartıştığı bir konudur. Antik Yunan’da akıl iman arasında bir mücadeleden söz edemeyiz. Çünkü doğanın düzeni aklın düzenine uygundu, bunda aklı aşan bir şey yoktu. Ancak orta çağda akıl ile imanın birbirine zıt olduğu düşüncesi hâkimdir, hatta akıl şeytani bir güç olarak imanın karşısında yer almıştır.[86]Kimi dönem iman aklın önüne geçmiş, kimi zaman akıl ile iman bir arada tercih edilmemiştir. Ancak her dönemde de iman ile aklı uzlaştırmaya çalışanlar daima var olmuştur. Tartışmaların önemli bir kısmı bilgi edinirken hangi yolun tercih edileceği kadar, bu tercihin diğerini değilleyip değillememesi üzerinedir. “Akıl ile iman ya da akıl ile inanç çatışır mı?” sorusunu cevaplamak amacıyla düşünürler yüzyıllardır dikkat çekici tespitlerde bulunmuşlardır; bu soru her devirde önemi korumuştur ve bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.[87]

İman-akıl ilişkisine dair tartışmalar irdelendiğinde farklı sınıflandırmalar karşımıza çıkmaktadır. İman-akıl ilişkisi a) aklı imanda yegâne otorite gören anlayış, b) imanı akla aykırı gören anlayış, c) fideist anlayış, d) katı akılcı anlayış, e) ılımlı akılcı anlayış[88] şeklinde beş kategoriye ayrıldığı gibi, kimi kaynaklarda a) katı akılcılık, b) katı imancılık ve c) eleştirel akılcılık ve d) tahkiki (eleştirel, ılımlı) imancılık[89] ya da a) imancılık, b) tarafsızlıkçılık ve c) eleştirel diyalog[90] şeklinde

[84] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 55.
[85] Cevizci, *age.*, s. 55.
[86] Hilmi Ziya Ülken, ”İslam Felsefesinde Akıl ve İman Meselesi”, *Felsefe Semineri Dergisi1*, İstanbul 1939, s. 57.
[87] http://www.iep.utm.edu/faith-re/
[88] Ferit Uslu, “İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi”, Ed. Mehmet Sait Reçber, *Din Felsefesi El Kitabı*, Ankara, 2014, s. 35.
[89] Cafer Sadık Yaran, *Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları*, Ankara 2002, s. 62.

sınıflandırılmaktadır. Biz bu çalışmamızda iman-akıl ilişkisini daha çok a) katı akılcılık, b) katı imancılık, c) eleştirel akılcılık[91] şeklindeki sınıflandırma ile esas alacağız.

2.1. Katı Akılcılık

Akıl-iman ilişkisini, akıl temelli olarak elen alan görüştür. Bu anlayışta ispatlama (delillendirme) büyük bir önem arz eder. Buna göre "Katı akılcılık, bir dinî inanç sisteminin hakkıyla ve aklî bir şekilde kabul edilmesi için, bu inanç sisteminin doğru olduğunun ispatlanmasının mümkün olması zorunludur, diyen görüştür."[92]

Katı akılcılara göre kanıtlar, mantıklı her bir insanı ikna etmesi gereken sağlam delillerdir. Katı rasyonalistlere göre bir teistik argüman öncüllerin doğruluğunu, akıl yürütmenin geçerliliğini ve çıkan sonucu onaylayan herhangi biri olduğunda bu argüman, Tanrı'nın varlığını kanıtlayan bir delil olacaktır,[93] ancak onlara göre tüm akıllı insanları Tanrı'nın varlığına ikna edebilecek tek bir argüman bulma olasılığı düşüktür.[94]

Katı akılcı, imana gelişigüzel başvurmadığı gibi, kendi görüşünün doğruluğunu ispatlamaya çalışır ve aynını karşısındaki kişiden de ister.[95] Onlara göre bir delildeki akıl yürütme yöntemleri onları araştıran kişilerin, bu yöntemlerin doğruluğunu görebileceği türde olmalıdır. Öncüllerin doğru kabul edilmesi halinde de, o akıl yürütme yöntemleri ile elde edilen sonuçlar ya tamamen doğru ya da muhtemelen doğru olmalıdır.[96]

Katı akılcılığı irdelediğimizde karşımıza çıkan en önemli isimlerden biri William K. Clifford'dur. Clifford'a göre inanma yetisi, insanlar tarafından, kendi çıkarları doğrultusunda araştırılmamış ve ispatlanmamış hükümler için kullanılırsa

---

90 Evans, *Din Felsefesi*, s. 21.

91 Michael Peterson vd, *Akıl ve İnanç -Din Felsefesine Giriş-*, İstanbul 2012, s. 50. Bu kaynağı bundan sonraki dipnotlarda sadece "*Akıl ve İnanç*" olarak kullanacağız.

92 Peterson, *age.*, s. 52.

93 Kemal Batak, "Doğal Teoloji ve Teistik Argümanların Gücü", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2008, s. 58.

94 Kemal Batak, *agm.*, s. 60.

95 Peterson, *age.*, s. 54.

96 Peterson, *age.*, s. 52.

bu yetinin kutsallığı bozulmuş olur ve o kirletilmiştir.[97] Ona göre dini sistemlerin hiçbirinde inançlarımızın tümü yüksek delillendirme şartlarını karşılamaya uygun olmadığı için, akıllı ve ahlaklı her insanın inançsızca yaşamını sürdürmesi gerekir.[98] Kısaca ifade etmek gerekirse Clifford'a göre "… bir şeye yetersiz delile dayanarak inanmak, herkes için, her zaman ve her yerde yanlıştır."[99]

Katı akılcı olarak nitelendirilmeleri ayrı bir tartışma konusu olan Thomas Aquinas, John Locke (1632-1704) ve Richard Swinburne[100] gibi isimler de inancın delile dayanması gerektiğini savunmuşlardır. Swinburne, inancı da inançsızlığı da sağlam temellere dayandırmayı inanç/inançsızlık etiğinin bir gereği olarak görmektedir ve bu düşüncesi onun katı akılcı olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.[101] Richard Swinburne'ün akılcılığı, Anselm ya da Descartes'in anladığı anlamda bir rasyonellik değildir. O, Tanrı'nın varlığının mutlak olarak salt akılla ve dedüktif bir şekilde ispatlanabileceğini değil; tecrübi delillerden, yüksek bir ihtimalle Tanrı'nın varlığının akli ya da makul bir inanç olduğunu savunur. Ona göre akıl, metafizik konular söz konusu olduğunda kesin yargılar vermek yerine, muhtemel sonuçlara götürebilir.[102]

Akıl-iman ilişkisi çerçevesinde ele aldığımız katı akılcılık düşüncesi, hem dinî açıdan hem de din karşıtlığı açısından çok da uygun gözükmemektedir. İnsanın doğası gereği her şeyi salt akla dayandırması, akılla temellendirmesi ve buna bağlı olarak da zorunlu sonuçları kabul etmesi herkes tarafından kabul edilebilir bir anlayış değildir. Katı akılcıların iddia ettiği gibi bütün inançlarımızı delillendirmek zorunda olsaydık, hemen hiçbir inanca sahip olmamamız gerekirdi. Oysa insanlar farklı türlerde inançlara sahiptirler ve bunların ispatı mümkün olmayabilir ya da buna gerek görmeyebilirler. Bu şartlarda katı akılcı bir tutumun doğru olmadığını söyleyebiliriz.[103] Katı akılcılığın şartları, din karşıtlığı için gerekli olan şartlar olmamakla birlikte, diğer taraftan dini açıdan bakıldığında da bu şartlar ne

---

[97] William Kingdon Clifford, "İnanç Ahlâkı", *Hitit Üniversitesi*, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev. Ferit Uslu, 2006/1, C.5, S.9, s. 133.
[98] Peterson, *Akıl ve İnanç*, s. 54.
[99] Clifford, *agm.*, s. 135.
[100] Peterson, *Akıl ve İnanç*, s. 54.
[101] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 60.
[102] Yaran, *age.*, s. 76.
[103] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2012, s. 47-48.

karşılanması mümkün ne de istenilen şartlardır. Katı akılcılığın karşılığı katı imancılıktır.[104]

Aydınlanma dönemi ve sonrasında revaçta olan katı akılcılık, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu etkinliğini kaybetmiştir. Özelikle Kıta Avrupası Felsefesi ile rasyonellik gündemden uzaklaşmışken, son dönemde Richard Swinburne gibi isimlerce yeniden karşımıza çıkmaktadır. İnançlarımız söz konusu olduğunda katı bir rasyonalizm tercih edilmese de ılımlı ve eleştirel bir rasyonellik her zaman faydalıdır, hatta zorunludur.[105]

2.2. Katı İmancılık (Fideizm)

Katı imancılık, katı akılcılığın zıddı olarak bir dini inanç sisteminin rasyonel bir değerlendirilmeye tabi tutulamayacağını savunan görüştür.[106] İmancı, eleştirenle ortak bir paydada buluşmayı istemez, onunla rasyonel bir diyaloga girmekten kaçınmakla birlikte, akılcı bir tutumla ona karşı üstün gelmeye de çalışmaz.[107] Fideizme göre iman ne katı akılcıların söylediği gibi sadece akli olan alana aittir ne de ateistlerin iddia ettiği gibi akıl dışı yahut akıl karşıtıdır; iman, akıl üstü alandadır.[108]

Katı imancılık anlayışının önde gelen temsilcisi Soren Kierkegaard (1813-1855)'dır. Kierkegaard dini hakikatleri nesnel olarak, duygudan yoksun ve sadece delilde arayan kimseleri küçük görür.[109] Ona göre Tanrı'nın varlığını ve insana karşı olan sevgisini kanıtlayabilseydik, O'na iman etmemiz mümkün olmazdı.[110] Kikerkegaard'a göre insan, Tanrı'nın varlığını akılla kanıtlamaya çalışmadan önce de O'nun varlığına güven duyar ve O'nu kabul ederek böyle bir temellendirmeye gider. Ona göre imanı akılla temellendirmeye çalışmak gereksiz olmasının yanı sıra tehlikelidir de; çünkü Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için öne sürülen akıl yürütme süreci sonu olmayan bir yakınlaşma sürecidir ve bunun da bir sonu yoktur. İnsan, Tanrı'nın varlığını bu tür akıl yürütmelerle sonlandıramadan yani

---

[104] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2010, s. 78.
[105] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 7.
[106] Peterson, *Akıl ve İnanç*, s. 57.
[107] Evans, *Din Felsefesi*, s. 22.
[108] Ferit Uslu, "İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi", s. 40.
[109] Peterson, *Akıl ve İnanç*, s. 58. Bk. Soren Kierkegaard, "Doğruluk Öznelliktir", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, s.159-162
[110] Peterson, *Akıl ve İnanç*, s. 58.

iman için gerekli kesinlik ve teslimiyeti sağlayamadan ölebilir. İkinci tehlike ise imanı sadece teorik bir sorun olarak ele alıp nu şekilde değerlendirmesidir. Bu sebeplerden ötürü Kierkegaard, imanın akli bir temellendirme ve araştırma konusu yapılamayacağını, yapılmaması gerektiğini savunur.[111]

Richard Swinburne'e göre din, aklen savunulabilir. O, hayatı boyunca Kilise'nin katı imancı tavrına karşı çıkmış, din adamları ve teologların dini, iman sıçrayışına dayandırmalarını dehşetle karşılamış ve akılcı bir iman anlayışının savunuculuğunu yapmıştır.[112] Richard Swinburne Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı'nın varlığına dair kanıtlar bulunmadığını ve orada bahsedilen Tanrı'nın kanıtlarla ispatlanamayacağını iddia edenlere karşı çıkmaktadır. Ona göre Kutsal Kitap'ın muhatap olduğu insanların birçoğu, Tanrı'nın varlığına inanmaktadır ve bu nedenle de bu tür tartışmalara gerek duyulmamıştır. Ayrıca Kutsal Kitap'ta yer alan iyilik, kudret gibi sıfatların geçtiği bölümlerde dolaylı da olsa Tanrı'nın varlığı tartışılmaktadır.[113]

Aklın sınırlı olması ve metafizik alanın aşkınlığı; bu alan ile ilgili kesin rasyonel sonuçlar alınamayacağı gerekçesiyle, insanın rasyonel bir şekilde doğruyu aramasına engel olmamalıdır. Aynı zamanda bu, Swinburne'e göre dini tahkikin yararsızlığını göstermede bir dayanak da değildir.[114]Tanrı inancının temel bir inanç olduğunu savunan John Hick, Alvin Plantinga gibi düşünürler, dini tahkikin yararsızlığını göstermede bunu bir gerekçe olarak sunmaktadırlar. Ancak Tanrı inancı, dış dünyadaki bir şeyin varlığı kadar herkesin üzerinde sorgusuz bir şekilde kabul edebileceği bir şey değildir ve o fıtri/temel bir inanç olsa bile rasyonel delillerle desteklenmesi, tahkike tabi tutularak savunulması onun temel bir inanç olmasına engel değildir.[115]

Richard Swinburne inancın rasyonel olmayan sebeplere dayanmasını onaylamadığı gibi onun irade ile açıklanmasını da tasvip etmez. Ona göre insan, neye inanacağına hemen karar veremez.[116] Swinburne, inanmanın delile bağlı olduğunu ve

---

[111]Ferit Uslu, "İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi", s. 41-42.
[112]Yaran, *age.*, s. 36.
[113]Yaran, *age.*, s. 43.
[114]Yaran, *age.*, s. 46.
[115]Yaran, *age.*, s. 47.
[116] Yaran, *age.*, s. 51-52.

kişinin kendi kendine inanması için baskı yapamayacağını savunur. İrade olmasına rağmen kişinin inanmamasını da buna bir işaret olarak yorumlar.[117]

2.3. Eleştirel Akılcılık

İman - akıl ilişkisini ele alacağımız üçüncü yaklaşım ise eleştirel akılcılık ya da tarafsız diyalog olarak isimlendirilen görüştür. Akıl-iman ilişkisinde tek başına aklı ya da imanı dayanak olarak görmeyen ve ikisine önem veren bu anlayış imanla ilgili konularda aklı kullanır. Katı akılcılıktan farklı olarak eleştirel akılcılık, kişinin iman etmesi için inancını kesin delillerle ispatlanmasını zorunlu tutmaz.[118]

Bir dine inanmak, bir bilimsel yasaya inanmaktan çok farklıdır; çünkü Tanrı inancı başta olmak üzere birçok metafizik olguyu barındıran din, sadece akli temelleri olan bir yapı değildir. Aklın sınırlarını aşan dini inanç, sadece teorik olarak doğrulanamaz, bunun yanında sonsuz kurtuluşa da götüren birtakım pratik sebepler, hedefler ve beklentilerle de desteklenecektir. Bunun yanı sıra bireysel farklılıklardan kaynaklı olarak insanların hepsi, aynı rasyonel delillerle inanmaz ya da her delil herkes için makul sayılmaz. Bu da bize herkesin imanını aynı ölçüde rasyonel olarak temellendiremeyeceği sonucuna götürür. Ancak yine de iman, sağlam temellere dayanmalıdır.[119]

‘Ilımlı akılcılık’ ya da ‘eleştirel diyalog’ şeklinde de adlandırılan bu anlayışa göre birey, tümevarımsal deliller ışığında inancını temellendirmeye çalışır. Bu temellendirme bir çeşit “yolda olma”[120] durumu gibidir. Yani kişi doğru inancı arar ve bu süreç kişiyi kesin bir doğruya ulaştırmaktan ziyade en makul olasılığa götürür. Çünkü tümevarımsal kanıtlar, yapısı gereği değişebilen, gelişebilen olgularla hareket eder ve sonucu kesin olarak değil ihtimal olarak sunar. İnanç-akıl ilişkisinde, eleştirel akılcıların bu anlayışı, imanda/inançta kesinlik olması gerektiği için ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır.

İman-akıl ilişkisinde katı akılcılık, katı imancılık ve eleştirel akılcılıkla birlikte eleştirel imancılık anlayışından da söz edilebilir. Bu sınıflandırma içerisinde

---

117 Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği.*, s. 53.
118 Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2012, s. 53.
119 Yaran, *age*, s. 51.
120 Uslu, “İman-Akıl ve Bilgi İlişkisi”, s. 50.

eleştirel (tahkiki) imancılık bir alternatif olmaktan ziyade, eleştirel akılcılığın bir tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir.[121]

Tahkiki imancılık taklidi imandan daha sorgulanabilir, katı imancılıktan farklı olarak da daha ölçülü bir akıl-iman ilişkisi öngörür.[122] Bu anlayış, kişinin var olan imanını çeşitli delillerle desteklemesi, imandaki risk faktörünü mümkün olan en az düzeye çekmesi bu tür iman anlayışının artı yönleri olarak ifade edilebilir. Tahkiki imancılıkta akılcı bir tavırla, tedbir alınarak tevekkül edilmesi söz konusudur.[123]

[121] Yaran, *Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları*, s. 70.
[122] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2012, s. 57.
[123] Yaran, *age.*, s. 58-59.

2. BÖLÜM

TANRI'NIN VARLIĞININ DELİLLENDİRİLMESİ VE RİCHARD SWİNBURNE'ÜN TANRI'NIN VARLIĞI İLE İLGİLİ DELİLLERE BAKIŞI

Akıl, insanı diğer canlılardan ayıran ve onun sorumlu olmasını, düşünmesini ve anlamasını sağlayan temel özelliğidir. Akıl yürütme ise "zihnin, verilen ve bilinenlerden yola çıkarak bilinmeyenleri elde etme faaliyetidir."[124] Tümdengelim, tümevarım ve analoji insanların başvurdukları üç temel akıl yürütme yöntemidir. Bu akıl yürütme yöntemleri kısaca şu şekilde tanımlanabilir:

> Akıl yürütmede zihin, eğer tümelden yola çıkarak tikel veya özel hakkında hüküm verirse buna *tümdengelim* (*ta'lil-dedüksiyon*) denir. Eğer zihin, tikelden yola çıkarak tümel veya genel hakkında hüküm verirse buna *tümevarım* (*istikra-endüksiyon*) denir. Eğer zihin, tikeller arasındaki benzerliklerden yola çıkarak yine tikel hakkında hüküm verirse buna da *analoji* (*temsil-analogi*) denir.[125]

Tümevarımsal kanıtlarla ilgili olarak karşılaşılan en büyük zorluk; belli bir sayıdaki gözlemden yola çıkılarak bir bütün ile ilgili çıkarım yapma ya da geçmişte olanın gelecekte de olacağına inanmadır.[126] Analojide zihin özelden özele gider, amaç görünen ve bilinen benzerliklerden, görünmeyen ve bilinmeyene ulaşmaya çalışmaktır.[127]

Tanrı'nın varlığı ile ilgili felsefi deliller dedüktif ve endüktif olarak iki kısımda incelendiği gibi, a priori ve a posteriori olarak da ayrılabilir. A priori delillerde öncüller deneyim ve tecrübeden ziyade mantıksal ve kavramsal hakikatlerin ifadesi iken; a posteriori delillerin öncülleri gözleme dayalı tecrübî olgularla ifade edilir.[128]

---

[124] İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, Ankara 2009, s. 135.
[125] Emiroğlu, *age.*, s. 136.
[126] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 418.
[127] Emiroğlu, *age.*, s. 199.
[128] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, İstanbul 2010, s. 113.

Bir delilin başarılı olmasının şartı sadece doğru olması değil, inanmayan kişilerin de anlayıp kabul edeceği bir halde olmasıdır.[129] Teistik dinlere mensup olanların Tanrı'nın varlığını ispat etmeye çalışmalarının sebebi; inançsızların, Tanrı'nın varlığının ispat edilmesi gerektiğini iddia etmeleridir.[130]

Tümevarım, tümdengelim ve analoji ile ilgili olarak Richard Swinburne'ün yaklaşımından bahsedecek olursak o, ontolojik delil başta olmak üzere tümdengelimsel delilleri ampirik temelden yoksun oldukları gerekçesiyle geçersiz saymaktadır.[131] Swinburne'e göre bir inancın rasyonelliğini deneysel yöntemlerle belirlemek yanlıştır; bir inancın rasyonel oluşu epistemik gerekçelendirmelerle orantılıdır.[132] Ona göre;

> Kanıtlar (arguments), öncüllerden sonuca giderler. Öncüller, geçici olarak doğru kabul edilen şeyleri belirtirler; ve eğer kanıt çalışırsa bu öncüller sonucu doğrulayıcı zeminler sağlarlar. Geçerli ve tümdengelimli kanıt, öncüllerin sonucu zorunlu kıldığı, yani gerektirdiği bir kanıttır. (Bu tür kanıtlarda, öncülleri doğrulamak fakat sonucu reddetmek, kendisiyle çelişmeyi gerektirir.) 'Doğru' tümevarımlı kanıt diye adlandıracağım kanıtta ise, öncüller sonucu bir dereceye kadar muhtemel yapar, ama zorunlu kılmazlar. Daha tam bir ifadeyle, doğru P-tümevarımlı kanıt diye isimlendireceğim kanıtta, öncüller sonucu olası (yani karşıtından daha olası) yapar; doğru C-tümevarımlı kanıt diye isimlendireceğim şeyde de, öncüller sonucun olasılığını artırır (yani onu kuvvetlendirir, önceden olduğundan daha olası hale getirir; fakat ille de bir bütün olarak daha muhtemel yapmazlar). Kanıtlar, sonuçlarının doğru olduğunu, ancak doğru öncüllerden başlarlarsa gösterirler. Yukarıdaki tür kanıtlardan olup çalışan (yani geçerli veya doğru olan) ve böylesi öncüllerden başlayan kanıtlara, sağlam kanıtlar diyeceğim.[133]

Tanrı'nın varlığının delillendirilmesine geçmeden önce burada Tanrı'dan kastımızın teizmin Tanrı'sı olduğunu söylememiz gerekir. Richard Swinburne'ün tanımıyla teizm "Tanrı'nın her şeye gücü yeten[134], her şeyi bilen ve tamamen özgür[135] bir kişi olduğunu iddia eder."[136] Teizme göre Tanrı, kendisiyle çelişmez.[137]

---

129 Batak, "Doğal Teoloji ve Teistik Argümanların Gücü", s. 71-72.
130 Mehdiyev, *Tanrı İnancının Rasyonelliği*, s. 17.
131 Hasan Özalp, *Tanrı ve Tasarım*, Ankara 2015, s. 38.
132 Nebi Mehdiyev, *Çağdaş Din Felsefesinde Epistemolojik Yaklaşımlar ve Tanrı İnancının Rasyonelliği*, İstanbul 2008, s. 22-23. Bu kaynağı bundan sonraki dipnotlarda sadece *"Tanrı İnancının Rasyonelliği"* şeklinde kullanacağız.
133 Richard Swinburne, "Teizm ve Bilim", *Din ile Bilim*, Ed. Cafer Sadık Yaran, Samsun 1997, s. 110-111
134 Richard Swinburne, *The Existence Of God*, Oxford University Press Inc, New York 2005, s. 94.
135 Swinburne, *age.*, s. 95.

Tanrı her şeyi yaratandır[138], koruyandır.[139] O'nun her şeye gücü yeter.[140] Tanrı sonsuzdur[141], bedensizdir[142] ve her şeyi bilir.[143] Tanrı tamamen özgürdür[144] ve her yerde varolandır[145]. Tanrı tamamen iyidir[146] ve mükemmeldir.[147] Teizmin Tanrı'sının özelliklerini sıraladıktan sonra Tanrı'nın varlığının delillendirilmesinde başvurulan yöntemlere değinmemiz gerekir. Bu sınıflandırma kimi zaman a priori/ aposteriori delil şeklinde olduğu gibi, bazı yerlerde de tümdengelimsel/tümevarımsal delil olarak da sınıflandırılmaktadır. Biz bu çalışmamızda ilk sınıflandırmayı esas alacağız.

Richard Swinburne'e göre geleneksel Teizm'in Tanrısı ezeli, mutlak kudret sahibi, her şeyi bilen, mükemmel şekilde özgür ve iyi bir varlıktır.[148] Diğer tanrıların daha karmaşık bir yapıda olması ve var olma ihtimallerinin düşük olması nedeniyle Tanrı derken kasıt, geleneksel Teizm'in Tanrısı'dır.[149] Swinburne'e göre Tanrı'nın sıfatları şu şekilde sıralanabilir: Tanrı her şeyi yaratandır, koruyandır.[150] O'nun her şeye gücü yeter.[151] Tanrı sonsuzdur[152], bedensizdir[153] ve her şeyi bilir.[154] Tanrı tamamen özgürdür[155] ve her yerde varolandır.[156] Tanrı tamamen iyidir[157] ve mükemmeldir.[158] Tanrı sonsuz temel güce sahiptir, O, her hangi bir şeye ihtiyaç duymadan istediği herhangi bir olayı temel eylem biçiminde gerçekleştirebilir. O,

---

136 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 6.
137 Swinburne, *age.*, s. 6-7.
138 Swinburne, *The Existence Of God*, s. 94.
139 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 5, 9-10.
140 Swinburne, *The Existence Of God*, s. 94; Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 5.
141 Swinburne, *Is There A God?*, s. 10; Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 9-10.
142 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 9.
143 Swinburne, *age.*, s. 6.
144 Swinburne, *age.*, s. 5-6.
145 Swinburne, *age.*, s. 9.
146 Swinburne, *age.*, s. 11.
147 Swinburne, *age*, s. 12.
148 Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 232. Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 6.
149 Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 231.
150 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 5, 9-10.
151 Swinburne, *age.*, s. 5.
152 Swinburne, *age.*, s. 9-10.
153 Swinburne, *age.*, s. 9.
154 Swinburne, *age.*, s. 6.
155 Swinburne, *age.*, s. 5-6.
156 Swinburne, *age.*, s. 9.
157 Swinburne, *age.*, s. 11.
158 Swinburne, *age.*, s. 12.

doğa yasaları ile sınırlanamaz ve istediği zaman istediği şekilde bu yasaları değiştirebilir ve kaldırabilir; çünkü Tanrı'nın her şeye gücü yeter.[159]

Richard Swinburne'e göre "kanıtlar birikimseldir."[160] Ona göre bir evrenin varlığı, evrendeki kanunların işleyişi ve düzeni gibi durumlarda ve olaylarda bir Tanrı'nın olmasını, olmamasından daha fazla olası kılar.[161] Swinburne'e göre düzen ne kadar büyükse, o düzeni açıklamada şans faktörünü kullanmak açıklamayı daha az makul hale getirir.[162] Kısaca söylemek gerekirse "İnsan gibi bir varlığa ulaşılmışlığın en iyi ve en sade açıklaması, Tanrı'nın varlığı ve yaratıcılığıdır."[163]

Richard Swinburne delilin götürdüğü yere git, prensibiyle hareket eder. Swinburne "bir takım doğru inançlar olmaksızın, bırakınız Cennete, Londra'ya bile varamazsınız."[164] diyerek delile verdiği önemi vurgulamaktadır.

Richard Swinburne, tümevarımsal deliller yöntemiyle Tanrı'nın varlığını açıklarken özellikle Bayes teoremi bağlamında bir tür tasdik teorisi ortaya koymuştur.[165] Tümevarımsal delillerde sonuç itibariyle bir kesinlikten ziyade, yüksek ihtimal söz konusudur.

Swinburne olguları açıklamada iki tür yaklaşımdan bahseder. Bunlar; doğa yasalarını ve doğanın önkoşullarını içine alan bilimsel açıklama ile kişileri ve amaçları içeren kişisel açıklamadır.[166] Bilim, evrenin varlığını izah edemez.[167] Bu nedenle evrenin varlığı ya kişisel açıklama ile izah edilir ya da onun hiçbir açıklaması yoktur.[168] Bilimsel açıklama ilk sebepleri açıklamada yetersizdir; hatta bu konuda tek bir şey söyleyemez. Bu tür şeylerin açıklamasını ise teizm vermektedir.[169] Bilimsel açıklama ruhu bedene bağlamada işlevsiz kalsa da, teizm her şeye gücü yeten Tanrı anlayışı ile bunu yapabilir.[170]

---

[159] Swinburne, *age.*, s. 5; Swinburne, *Is There A God?*, s. 10
[160] Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 228.
[161] Swinburne, *age.*, s. 228.
[162] Swinburne, "Tasarım Kanıtı", s. 99.
[163] Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, s. 653.
[164] Richard Swinburne'den alıntılayan Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 57.
[165] Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, s. 652.
[166] Swinburne, "Teizm ve Bilim", s. 116.
[167] Swinburne, *age.*, s. 118.
[168] Swinburne, *age.*, s. 119.
[169] Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 80.
[170] Swinburne, *age.*, s. 80.

Richard Swinburne, Tanrı'nın varlığı hakkındaki deneyimden gelen bilgi temelli kanıtları öncüllerinin genelliğine göre bir sıralamaya tabi tutar. Buna göre, kozmolojik kanıt, bir evrenin var olduğundan yola çıkarak tasarım kanıtının farklı türleri ile açıklanabilir. Tasarım kanıtının bir şekline göre evrendeki kanunların düzenli bir şekilde işleyişi, bir diğer şekline göre de -ki bu ince ayar kanıtı olarak ifade edilmektedir-[171] "evrimleşen insan yaşamının var olması için, bu sınır koşulları, kanun sabiteleri ve değişkenliklerinin oldukça dar sınırlar içerisinde olmak zorunda olduğunu iddia etmektedir."[172]

1. A Priori ve A Posteriori Delil

A priori (önsel) deliller kavramsal olanı, akıldan geleni ve kendiliğinden oluşanı; a posteriori (sonsal) deliller ise onun zıddı olarak sonradan edinileni, deneyden geleni ifade eder.[173]

Swinburne'e göre kozmolojik delil, teleolojik delil ve bilinç delili gözlemlenebilir olgulardan delil getirirler ve bunların hepsi de a posteriori deliller arasında sayılır. Öte yandan hem tümdengelimsel hem de tümevarımsal olarak ifade edilebilecek olan vahiy ve mucize delili ile dini tecrübe delilinin tümevarımsal olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre tüm bu deliller, Tasdik teorisine dayalı bir ortak modelde birleşir.[174]

2. Bayes Teoremi ve Basitlik İlkesi

Bayes teoremi, ismini İngiliz matematikçi Thomas Bayes (1702-1761)'ten almış, daha çok istatistik alanında karşımıza çıkan bir olasılık teoremidir. 1920 ile 1950'li yıllar arasında Frank Ramsey, Bruno de Finetti ve LeonardSavage'nin de üyesi olduğu bir matematik okulunda yeni bir olasılık yorumu ile bu kuram

[171] Richard Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 227.
[172] Swinburne, *age.*, s. 227-228.
[173] Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 142.
[174] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2010, s. 116, 117.

geliştirilmiştir. [175] Bayesyan çıkarım, kişinin karmaşık konular karşısında düşüncelerini düzene koyarak belirsizlik durumlarında karar vermesine yardımcı olan faydalı bir araçtır.[176] Tanrı'nın varlığını delillendirmeyi esas aldığımızda, Bayes Teoremi bize kesin sonuçlar vermez. Bayesyan çıkarım, inançların olasılığını hesaplar ve bu hesaplamalar neticesinde Tanrı'nın varlığı lehine olana deliller, aleyhine olan delillerden daha fazladır ve bu, bizi Tanrı'nın varlığının doğruluğu olasılığının yüksekliğine götürür.[177]

Bayes teoreminin önemine vurgu yapan Richard Swinburne, Tanrı'nın varlığının delillendirilmesinde Bayesyan yaklaşımı benimser ve birtakım olasılık hesapları ile bu iddiasını delillendirir. [178] Bayes teoremine bağlı olan bir diğer yaklaşım da Tasdik Teorisi'dir. Tasdik Teorisi "bir önermenin, ikinci bir önermeye ihtimaliyet vermesinin kurallarını tespit etmekle ilgilidir."[179] İlk önerme delil, ikinci önerme hipotez olarak isimlendirilir ve bu teori, olasılık hesapları ile bağlantılıdır. Bu olasılık hesaplarında tasdik kavramı "bir delilin, bir hipotezin ihtimaliyetini artırma derecesini ölçmek anlamında kullanılır."[180]

Richard Swinburne'e göre Bayes teoremini özetlemek gerekirse "Delil denilen olgu, normalde çok beklenmemeli, delil olgusunu açıklamak için önerilen hipotes doğruysa olgunun beklenilirliği artmalı ve önerilen açıklayıcı hipotez basit olmalıdır."[181]

Richard Swinburne'ün üzerinde durduğu önemli bir başka dayanak da Basitlik İlkesi'dir. [182] Ona göre "Gözlemlenen verileri veren yasalar arasında değerlendirme yaparken gerekli anahtar ölçüt *basitliktir* [simplicity]." [183] Basitlik

---

[175] Stephen D. Unwin, *Nihai Gerçeği Arayan Basit Bir Hesaplama –Tanrı Var Mı?- Tanrı'nın Olasılığı*, İstanbul 2005, s. 41. Bu kaynağı bundan sonraki dipnotlarda sadece "*Tanrı'nın Olasılığı*" olarak kullanılacağız.
[176] Unwin, *Tanrı'nın Olasılığı*, s. 64.
[177] Unwin, *Tanrı'nın Olasılığı*, s. 101.
[178] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 76.
[179] Yaran, *age.*, s. 82.
[180] Yaran, *age.*, s. 82.
[181] Yaran, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, s. 652.
[182] Ayrıntılı bilgi için bk. Şafak Ural, *Basitlik İlkesi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.
[183] Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 27-28.

ilkesi sözlükte "daha az sayıda varlık ve açıklayıcı ilke öne süren teorinin seçilmesi gerektiğini bildiren prensip."[184] olarak tanımlanır.

Richard Swinburne önerilmiş bir yasanın gerçekten bir doğa yasası olup olmaması ile ilgili olarak dört ölçütten bahseder. Bunlar: (1) Bir yasa ne kadar çok açıklar ya da ne kadar farklı olayı açıklayabilirse o kadar iyidir.[185] (2) öne sürülen şey ne kadar basit olursa o kadar iyi açıklar.[186] (3) Yasa olarak sunulan bilginin, bizim önceki bilgilerimiz ile uyum içinde olmasının gerekliliğidir.[187] (4) "Önerilen bazı yasalar, 1-3 ölçütleri her ne kadar iyi yerine getirirse getirsin, eğer bu ölçütlerle daha iyi uyumlu öncekine uymayan bir yasa varsa, her ikisi birden yasa olamayacağına göre, ilki reddedilmelidir. Ölçüt 4'ün söylediği budur."[188]

Richard Swinburne'e göre bütün olayların hemen hepsinin en basit açıklamasını teizm yapmaktadır.[189] Teizm kendisinin nedeni olan bir kişi/kişiler için zorunlu olan özellikler varsayar: sonsuz güç, sonsuz bilgi ve sonsuz özgürlük gibi. Swinburne'ün iddiası şudur: "…sadece Tanrı'nın daima sonsuz güçlü, bilgili ve özgür olduğunu değil, aynı zamanda onun zorunlu olarak öyle olduğunu kabul etmek daha basittir."[190]

Bir Tanrı'nın varlığına inanan insanlar bu inançlarını çeşitli şekillerde delillendirirler. Bazı insanlar bireysel dini tecrübeler ve bunları destekleyen dış dünya ile ilgili delilleri kabul ederlerken bazıları ise salt akli delilleri ya da ahlaki delilleri inançlarını desteklemede birer delil olarak varsayar. Biz bu bölümümüzde ontolojik delil, kozmolojik delil, teleolojik delil, dini tecrübe delili ile vahiy ve mucizeye dayalı delili inceleyeceğiz.

---

184 Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 59.
185 Swinburne, *age.*, s. 29.
186 Swinburne, *age.*, s. 28-29.
187 Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 25.
188 Swinburne, *age.*, s. 26.
189 Swinburne, *age.*, s. 37.
190 Swinburne, *age.*, s. 41.

3. Deliller

3.1. Ontolojik Delil

Ontolojik delil, Tanrı kavramının kendisinden hareket eder.[191] Varlık Delili olarak da isimlendirilen bu delil; tümdengelimsel, diğer bir ifadeyle a priori (önsel) delillerden biridir. Ontolojik delil Tanrı'nın "mükemmel varlık" olduğu prensibinden yola çıkar ve varlığı da bu ön kabulle açıklama yolunu seçer. Ontolojik delile göre "Tanrı, tanımı gereği, vardır."[192] Delilin ilk izlerine Müslüman filozoflarda –özellikle İbn Sina (ö. 1037)- rastlanılsa da, Aziz Anselm (1033-1109) tarafından sistemli bir delil olarak biçimlendirilmiş[193] ve *Proslogion* isimli eserinde ele alınmıştır.[194]

Ontolojik delil Tanrı'nın hem zihnimizde hem de zihin dışında varlığını kabul etmeyi zorunlu koşar ve bu delilin birinci şekli olarak adlandırılır.[195]

St. Anselmus'un ontolojik delilini önermesel olarak gösterecek olursak;

(1) Kendinden daha büyüğü tasavvur edilemeyen bir varlık olarak Tanrı düşüncede vardır.

(2) Düşüncede ve gerçekte var olan bir varlık, düşüncede var olan bir varlıktan daha büyüktür.

(3) Öyleyse Tanrı hem düşüncede hem de gerçekte vardır.[196]

Ontolojik delil ile ilgili akla ilk gelen isimler olarak Fârâbî, İbnSînâ, Descartes, Spinoza, Leibniz ile delile güçlü itirazları olan Thomas Aquinas ve Immanuel Kant'ı sıralayabiliriz. Günümüz felsefesinde ise ontolojik delili yeniden yorumlayan ve savunanların başında Alvin Plantinga gelmektedir; Richard Swinburne ise bu delili eleştirenler arasında yer alır.

Ontolojik delil Gaunillo tarafından 'en mükemmel varlık' kavramı karşısına 'en mükemmel ada' kavramı konularak eleştirilmiş ve bu tür bir akıl yürütme ile her şeyin varlığının kanıtlanabileceğini iddia etmiştir.[197] Thomas Aquinas, bir şeyin var

---

191 Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, s. 283.
192 Arslan, *age.*, 284.
193 Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir 2010, s. 27.
194 Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, İstanbul 2015, s. 20.
195 Aydın, *Din Felsefesi*, s. 27.
196 Alıntılayan Metin Yasa, *Din Felsefeleri Okumaları I,* Ankara 2011, s. 33. Anselm'soriginalargument, http:// encyclopedia.laborlawtalk/Anselm.27s_original_argumant #Anselm.27s_original_argument/ (23.12.2005)
197 Arslan, *Felsefeye Giriş*, s. 285.

olduğunu bilmeden onun mahiyeti hakkında bir iddiada bulunmanın temelsiz olduğunu söyleyerek ontolojik delili eleştirmiştir.[198] Ontolojik delile en önemli eleştirilerden birini getiren Kant'a göre bir şeyin zihinde en mükemmel şey olarak ifade edilmesi o şeyin gerçekte de var olmasını gerekli kılmaz.[199]

Ontolojik delil, Richard Swinburne'ün eserlerinde en az işlediği delillerden biridir. Ontolojik delilin tümdengelimsel yapısı nedeniyle Swinburne'ün bu delili geçersiz saymakta ve tartışmamaktadır.

3.2. Kozmolojik Delil

Kozmolojik delil isminden de anlaşılacağı üzere evrenden yola çıkarak Tanrı'nın varlığına ulaşan delildir.[200] Kozmolojik delil hem felsefi literatürde hem de dini alanda İlk Muharrik Delili, İlk Neden Delili, Hudus Delili[201], Âlem Delili[202] gibi farklı isimlerle ve çeşitlerle karşımıza çıkmıştır.

Kozmolojik delil isminde de anlaşılacağı gibi kozmostan yola çıkarak Tanrı'nın varlığına gitmeye çalışır. Kozmolojik delilin tek bir çıkış noktası yoktur; delili öne sürenler sonlu varlıkları, hareket ve değişmeyi, imkân ve zorunluluğu, âlemin ezeliliğini temel almaktadır. Bu da delilin birçok versiyonu olduğu anlamına gelir.[203]

Kozmolojik delil sadece felsefi literatürde değil dini alanda da farklı isimlerle ve çeşitlerle karşımıza çıkmıştır. Hudus ve imkân delilleri de kozmolojik deliller içinde gösterilebilir.[204] Hudus delillerin çıkış noktası evrenin sonradan var olmuş olması yani bir başlangıcının olmasıdır. Evrenin sonradan olması, onu yaratan bir yaratıcı Tanrı'nın varlığını kanıtlar.[205] Hudus delili beraberinde nedensellik düşüncesini de ön plana çıkarır. Çünkü sonradan olan her şeyin bir nedeni olmalıdır ve bu neden (sebep) de Tanrı'dır.[206] Hudus delili William L. Craig tarafından "

---

[198] Arslan, *age.*, s. 285.
[199] Arslan, *age.*, s. 287.
[200] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2012, s. 76.
[201] Metin Pay, "Kozmolojik Delil", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. XIX, S. 48, s. 26
[202] Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, s.39
[203] Aydın, *Din Felsefesi*, s.39
[204] Yaran, age., s. 77-78.
[205] Yaran, age., s. 78-79.
[206] Yaran, age., s. 79.

Kelam Kozmolojik Delili" ismiyle yeniden yorumlanmış ve bilimsel gelişmelerle delil desteklenmiştir.[207]

İmkân delilinin de çıkış noktası evrendir; ancak burada söz konusu olan evrenin sonradan olması değil mümkün olmasıdır.[208] Delil, mümkün olan evrenin varlığının zorunlu olan bir varlığa dayanmasının gerekliliğini savunur.[209] Swinburne' e göre evrenin kendi kendine var olması zayıf bir ihtimalken kendi kendine var olması daha büyük ve olası olan bir varlık (Tanrı) tarafından var edilmiş olmalıdır.[210]

Richard Swinburne'e göre Tanrı her şeyi bilen, sonsuz güç sahibi ve tamamen özgür bir varlıktır. Evrenin varlığını açıklamada sonsuz özellikleri olan bir Tanrı'nın varlığından bahsetmek O'nu en basit şekilde açıklamaktır. Ayrıca Tanrı varsa, böyle karmaşık bir evrenin O'nun tarafından yaratılmış olması da muhtemeldir.[211]

Swinburne'e göre kozmolojik delil, karmaşık bir olgu olan evrenden; O'nu en basit şekliyle açıklayan Tanrı'nın varlığına giden bir delildir.[212] Swinburne'ün kozmolojik delili Leibniz'in kozmolojik deliline dayanır ancak, o bu delili tümevarımsal bir yolla temellendirmeyi tercih eder. Richard Swinburne *Arguments for the Existence of God* isimli eserinde bu delili şu şekilde özetlemektedir: "Evrenin ya bir ilk durumu olmuştur ya da Evren her zaman var olmuştur. Önceki durumda bilimin açıklayamadığı şey, bir ilk durumun niçin var olduğudur. Sonraki durumda ise o, doğa yasalarının üzerinde hüküm süreceği bir maddenin (ya da, daha doğru bir deyimle madde-enerjinin) niçin var olduğunu açıklayamaz."[213] Üçüncü adımda ise bilimsel açıklama ile evrenin varlığına dair deliller yeterli olmuyorsa kişisel açıklama ile bu karmaşık yapıya dair deliller öne sürülebilir. Bilim bir açıklama sağlayamıyorsa burada Tanrı devreye girer ve bir açıklama sağlayabilir.[214]

Swinburne'e göre Tanrı her şeyi bilen, sonsuz güç sahibi ve tamamen özgür bir varlıktır.[215] Evrenin varlığını açıklamada sonsuz özellikleri olan bir Tanrı'nın

---

207 Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2012, s. 80.
208 Yaran, age., s. 83.
209 Yaran, age., s. 84.
210 Yaran, age., s. 85.
211 Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 94.
212 Yaran, *age.*, s. 95.
213 Richard Swinburne'den alıntılayan Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 93.
214 Yaran, age., s. 93-94.
215 Tanrı'nın sıfatları ve özellikleri için bk. Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, s. 5-11.

varlığından bahsetmek, evreni en basit şekilde açıklamaktır. Ayrıca Tanrı varsa, böyle karmaşık bir evrenin O'nun tarafından yaratılması muhtemeldir.[216]

Swinburne'e göre kozmolojik delil, karmaşık bir olgu olan evrenden yola çıkarak, onu en basit şekliyle açıklayan Tanrı'nın varlığına giden bir delildir.[217] Bir başka ifadeyle, evrenin var olması bir izah gerektirir; evreni bir Tanrı'nın var etmesi ve onu varlıkta tutuyor olması da bunun en iyi izahıdır.[218]

Kozmolojik delil Tanrı'nın varlığını kanıtlamada başvurulan delillerden biridir ve tek başına eleştirilere maruz kalsa da diğer delillerle birlikte güçlü bir kanıt olarak ifade edilebilir. Son sözü Swinburne'e bırakacak olursak; o, kozmolojik kanıt tek başına Teizm'in Tanrısı'nın varlığını kanıtlayamaz, diyenlere şu cevabı verir: "kanıt payına düşeni çok bazı kanıtların payına düşenlerle birleştirerek bu sonuca ulaşmaya çalışır."[219]

3.3. Teleolojik Delil

Teleolojik delil evrendeki düzen ve gayeden yola çıkarak Tanrı'nın varlığını temellendirmeyi hedefler. Nizam ve gaye delili, inayet delili, tasarım kanıtı gibi farklı isimlerde karşımıza çıkan delilin kökleri çok eskiye uzanır.[220]

Antik Yunan düşüncesinden örnek verecek olursak Platon, evrenin akıllı bir tasarım tarafından düzenlendiğinden bahseder. [221] Aristoteles'in dört neden kuramında bahsettiği fail, ereksel, formel ve maddi nedenden ilk ikisi dışsal, diğer ikisi ise içseldir. Buna göre evrenin bir parçası olmayan fail neden, varlığı oluşturan, ona şekil veren ve ona amaç tayin edendir. [222]

---

[216] Yaran, age., s. 94.
[217] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 95.
[218] Swinburne, "Tümevarımlı Kanıtlar", s. 279.
[219] Swinburne, *agm.*, s. 288.
[220] Mehmet Sait Reçber, "Tanrının Varlığının Delilleri", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed. M. Sait Reçber, Ankara 2014, s. 135.
[221] Hasan Özalp, *Tanrı ve Tasarım*, s. 20. Ayrıca bk. Eflatun, *Timaios*, Çev. Erol Güney- Lütfi Ay, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 28-32.
[222] Özalp, age., s. 21.

Tertullian, Hıristiyan dünyada doğal teolojiyi ilk savunan kişi olarak düşünülür. Ona göre ilk olarak doğa incelenerek Tanrı'nın varlığına ulaşılmalı, daha sonra vahiy öğrenilmelidir.[223]

Hıristiyan düşüncesinde teleolojik delilin bir diğer savunucusu ise Thomas Aquinas'tır. Onun ünlü " Beş Yol" isimli esrindeki beşinci yol tasarım kanıtıdır. Thomas Aquinas'a göre dünyanın düzenli işleyişinden beşinci yol çıkmaktadır. Çevremizde gördüğümüz zeki olmayan ama bir amaca doğru hareket eden doğal cisimleri bu amaca göre hareket ettiren zekâ sahibi bir varlık olmalıdır ve bu, Tanrı'dır.[224]

Evrendeki düzen ve gayenin mutlak iyilik sahibi, ölüm ve kudret sahibi bir Tanrı tarafından yaratıldığını savunanların başında İbn Rüşd (1126-1198) gelmektedir. Ona göre evrendeki her şey canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir uyum ve düzen içindedir. Böyle bir evrenin tesadüfen ortaya çıkması düşünülemez.[225] Öyleyse bu evren Tanrı tarafından belli bir amaç ve irade ile yaratılmıştır. "İbn Rüşd, evrenin düzen ve amacından hareket eden bu delili, Kur'an delili olarak nitelendirmektedir."[226]

18. yüzyılda William Paley (1743-1805) ile teleolojik delil batıda yeniden tartışılmaya başlanmış, özellikle Paley'in saat analojisi dikkatleri üstüne çekmiştir. Bir saat, zamanı düzgün ölçebilmek için bir takım parçaların belli hareketlerinin düzenli işleyişine tabidir. İşte evrende de böyle bir düzen ve amaç vardır. Nasıl ki saatin bir tasarımcıya/saatçiye ihtiyacı varsa, evrendeki bu düzenin ve gayenin de bir tasarımcıya ihtiyacı vardır ve bu tasarımcı da Tanrı'dır.[227] Swinburne'e göre Paley'in hayvanları karmaşık makinelere benzetmesi doğrudur ve bu benzetme sonucu haklı kılar.[228]

---

[223] Özalp, age., s. 22.
[224] Özalp, *age.*, s. 23.
[225] Reçber, "Tanrının Varlığının Delilleri", s. 135-136.
[226] Vahdettin Başçı vd., *Din Felsefesi Dersleri*, Erzurum 2015, s. 75.
[227] Reçber, age., s. 136.
[228] Swinburne, *Is There A God?*, s.52

Teleolojik delilin çağdaş yorumcularından olan Flew'a göre tasarım kanıtı doğru bir biçimde formülleştirilirse Tanrı'nın varlığına dair inandırıcı bir argüman olarak ifade edilecektir.[229]

Teleolojik delil evrendeki düzen ve ölçüden hareketle, bu düzenin varlığının ve işleyişinin bir sebebi olan bir Tanrı'nın varlığını ortaya koyan delildir.[230] Swinburne'e göre tasarım kanıtı, tümevarımsal bir delil olmakla birlikte, aynı zamanda analojik bir delildir.

Swinburne'e göre bilim, evrenin varlığını izah edemez, ancak Tanrı evrende herhangi bir olayın nasıl meydana geldiğini sağlayabilir. Tanrı, evrende bir takım yasalar koymuştur ve her nesneye de bu yasalara uygun olarak davranma yeteneği vermiştir.[231] Ona göre bilim, yapısı gereği ne kadar ilerlerse ilerlesin düzenli bir evrenin varlığını açıklayamaz. Bilim fiziksel nesnelerin ve doğa yasalarının işleyişlerine dair bir açıklama getirirken, bunların niçin var olduğu sorusuna cevap veremezler.[232] Evrenin varlığının bilimsel bir açıklaması mümkün değildir; bu durumda evrenin varlığı ya açıklanamaz ya da kişisel bir açıklaması vardır ve bu "Tanrı vardır" hipotezi, en basit şekilde bir kişinin varlığının hipotezidir.[233]

Swinburne evrende iki çeşit düzenlilikten bahseder; bunlar birlikte bulunma düzenlilikleri (mekânsal düzenlilik) ve birbirinin ardından gelme düzenlilikleri (zamansal düzenlilikler)dir.[234] O, birlikte bulunma düzenliliği ile var olduğu iddia edilen bir Tanrı'nın ölmüş olabileceğini; ancak bir biri ardına gelme düzenliliklerinin mevcut haliyle varlığı gösterilen Tanrı'nın ölmüş olamayacağını iddia eder. Çünkü bir etkinin (ki burada kasıt Tanrı'dır) varlığı, yarattığı zamansal düzenlilikle eş zamanlıdır.[235]

Sonuç olarak Swinburne teleolojik delilin bir arada bulunma düzenliliği, güzellik ve inayet gibi türlerini tekrar yorumlayarak; birbiri ardına gelme düzenliliği,

---

[229] Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, İstanbul 2012, s. 96.
[230] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2010, s. 133
[231] Swinburne, "Teizm ve Bilim, s. 118-119.
[232] Swinburne, *Is There A God?*, s. 62; Yaran, *age.*, s. 149
[233] Swinburne, *agm.*, s. 119.
[234] Yaran, *age.*, s. 133.
[235] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 97.

hassas ayar ve bilincin varlığı delilleri ile de bu delile başarılı bir şekilde yeni açıklamalar getirmiştir.[236]

Swinburne'e göre Tanrı insanları ve hayvanları kademeli bir şekilde yaratmıştır ve bu süreçte Darwin'in de bahsetmiş olduğu "doğal seleksiyon"un önemli bir rol oynadığını belirtir[237] ama evrim teorisinin birtakım iddialarını da çürütmektedir. Ayrıca Swinburne teleolojik delile itiraz eden David Hume'un eleştirilerine makul yanıtlar verir.

Teleolojik delil hemen her dönemde savunucular bulduğu gibi, ciddi eleştirilere konu olmuştur. Teleolojik delil Descartes (ö.1650)'in ruh ile bedeni birbirinden bağımsız birer cevher olarak nitelendirmesi ile ciddi bir darbe almıştır. Kartezyen felsefe Tanrı'nın doğadan dışlanmasının önünü açmıştır. Descartes'in Kartezyen düalizminde Tanrı, Ruh ve cisim birbirinden bağımsız üç tözdür ve bu nedenle Tanrı ile doğanın hiçbir etkileşimi yoktur. Ona göre Tanrı doğayı yaratıp ona gereken enerjiyi yüklemiştir ancak onun işleyişine müdahale etmemektedir.[238]Teolojik delili eleştiren isimlerin başında David Hume gelmektedir. Hume "*Din Üstüne Diyaloglar*" isimli eserinin büyük bir bölümünde bu delilin eleştirisini yapmıştır.[239] David Hume'un teleolojik delile eleştirilerini genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz: (1) Parçalar için ortaya koyduğumuz bir düzen ve gayeden bütüne gitmek yanlıştır, çünkü her parçada aynı düzen ve gayeden söz etmek mümkün olmadığı gibi bu parçalardan da bir düzen koyucuya ulaşmak yanlıştır. (2) Akıllı ve Şuur sahibi bir İlk Sebep kabulünü eleştiren Hume, beynin düşünme yapısının tüm evren için model olamayacağını iddia ediyor. (3) Dünyanın şimdiki düzenli haline bakarak, oluştuğu zaman hakkında bir açıklama getirilemeyeceğini dile getirir. (4) Tanrı ile evren arasında bir illiyet bağı kuramayacağımızı, başka evrenlerin yaratılışlarına şahit olursak böyle bir çıkarım yapabileceğimizi dile getiriyor. (5) Evrendeki düzenden bir düzen koyucu fikrine gidilmesini eleştiren Hume, bu düzen koyucunun sonlu ve sınırlı olup olmadığı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığımızı iddia ediyor. (6) Evrende bir düzenin olduğunu savunanlara

---

[236] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2010, s. 144.
[237] Swinburne, *Is There A God?*, s. 52.
[238] Özalp, age., s. 26.
[239] Aydın, *Din Felsefesi*, s. 72.

karşı, evrendeki düzensizlikleri ve kötülükleri örnek vererek Mutlak İyi bir Tanrı'nın varlığı ile kötülüğü nasıl bağdaştırabileceğimiz sorusunu yöneltiyor.[240]

David Hume, teleolojik delili özellikle mekânsal düzenlilik noktasında eleştirir. Richard Swinburne ise bu eleştirilere itiraz etmektedir: Tanrı'nın bir bedene sahip olması onun evrene tam olarak hükmetmesini engelleyeceği için, bedenli bir Tanrı fikrinden çok bedensiz bir Tanrı fikri daha tutarlıdır.[241] David Hume birden fazla tanrının da pekâlâ evreni düzenli bir şekilde yönetebileceğini iddia eder. Buna karşı yapılan en makul itiraz ise William Ockham'ın basitlik ilkesidir; yani zorunluluk yoksa sebepleri çoğaltmamak gerekir.[242] David Hume'a göre evren rastlantısal olarak başlar ve bu şekilde uzun çağlar boyunca devam edebilir. Ancak Swinburne bu görüşe, düzen ne kadar büyükse bu düzende şansa başvurmak da o kadar azalır, diyerek karşı çıkar.[243] Swinburne'e göre "Rasyonel çıkarım, çok sayıda kompleks varlığın neden var olduğunu açıklayabilmek için basit bir varlığın ileri sürülmesini gerektirir. Fakat daha az kompleks olmayan bir varlığın, neden var olduğunu açıklamak için, birçok kompleks varlıkların olduğunu ileri sürmek çılgınlıktır."[244]

Teleolojik delil konusunu işlerken ele alacağımız bir diğer delil türü ise "İnce Ayar Kanıtı"dır. Swinburne'e göre ince-ayar argümanı, antropik ilkenin bir parçasıdır.[245] "Düşünüre göre de dünyada evrimleşen insan yaşamanın var olabilmesi için oldukça özel değerlere sahip sabiteler, sınır koşulları ve değişkenlerin oldukça dar sınırlar içerinde bir araya gelmesi gerekir. Swinburne, buna ince-ayarlanmışlık demektedir."[246] Swinburne bu kanıtı "… insan bedenlerinin varlığına izin verecek şekilde dünyanın var olmasından kaynaklanan bir kanıt olarak; ve böylece insan algısını ve eylemini mümkün kılan herkese açık araçlar olarak insan bedenlerinin

---

240 Aydın, age., s. 72-74.
241 Özalp, *Tanrı ve Tasarım*, s. 43.
242 Özalp, *age.*, s. 43.
243 Özalp, *Tanrı ve Tasarım*, s. 44.
244 Richard Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 249-250.
245 Özalp, *age.*, s. 114.
246 Özalp, *age.*, s. 114.

evrimine izin verecek şekilde var olan bu evrenin, sınır koşulları ve kanunlarından ortaya çıkan bir kanıt olarak"[247] nitelendirir.

Swinburne, ince-ayar kanıtını savunan diğer düşünürlerin aksine evrenin ince-ayarlanmışlığından insana değil de, insanın ince ayarlanmışlığından evrene gitmektedir.[248] Swinburne'e göre, eğer bir Tanrı varsa evrendeki ince-ayarın var olması olasılığı yükselir; aksine eğer bir Tanrı yoksa evrende ince-ayarın olması ihtimali çok düşük kalacaktır.[249]

İnce ayar argümanlarına dair şunları söyleyebiliriz; evrende değişmez ve belli kanunlar vardır, bu kanunlar yaşamanın başlangıcı için gerekli olsalar da yaşamanın kaynağı hakkında tatminkâr kanıtlar verememektedir ve son olarak çoklu evren olma olasılığının varlığı, bu tür evrenlerin olduğu anlamına gelmemektedir.[250] Bir ya da birçok evren olması, doğa kanunlarının kaynağı ile ilgili geçerli bir açıklama vermemektedir ve sonuç olarak geçerli sayılabilecek tek açıklama da ilahi akıl olacaktır.[251]

Richard Swinburne'e göre insan bedenlerinin veya gerekli niteliklere sahip insan 'parçacık-bedenleri'nin var olması, Tanrı'nın var olması olasılığını güçlendirir.[252] Sonuç olarak Swinburne' göre;

> Eğer bir Tanrı varsa, insan bedenlerinin veya "parçacık-bedenler"in var olması için ince-ayarlanmış bir evrenin var olmasının anlamlı bir şekilde ihtimal dâhilinde olduğu; eğer bir Tanrı yoksa, böyle bir evrenin var olmasının hiçbir şekilde ihtimal dâhilinde olmadığı sonucuna varıyorum. Bunun sonucu olarak; burada ele aldığım şekliyle "ince-ayar kanıtı", Tanrı'nın varlığı için birçok kanıtın birleşmesinden oluşan birikimsel kanıta anlamlı bir şekilde katkıda bulunmaktadır.[253]

İnce-ayar argümanı doğrudan bir bilim değil ampirik verilerin sonuçlarını rasyonel bir şekilde yorumlayan bir delillendirmedir. Ancak yine de İnce-ayar argümanı şu üç noktada eleştirilmektedir: i) bir bilim midir? ii) üzerine inşa edildiği bilimsel yasalar mutlak olmadığı için Tanrı'nın varlığını ispatlamada kullanılabilir

---

[247] Richard Swinburne, *age.*, s. 231.
[248] Özalp, *age.*, s. 116.
[249] Swinburne, *age.*, s. 231.
[250] Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, s. 114.
[251] Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, s. 115.
[252] Richard Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı'nı Yeniden Değerlendirme", s. 243-244.
[253] Swinburne, *age.*, s. 255.

mi? iii) ince-ayar argümanı içinde ele alınan evrensel yasaların başka açıklamaları da olabilir mi?[254]

3.4. Dinî Tecrübe Delili

Kozmolojik ve teleolojik delil gibi dini tecrübe delili de a posteriori bir delildir. Bu delili diğerlerinden farklı kılan ise genel geçer ve ortak bir çıkış noktası yerine insanı ve insanın kişisel tecrübelerini ele alıyor olmasıdır. Dinî tecrübe, genel anlamda bir kimsenin dini yaşantısında karşılaştığı bir tecrübe olarak ifade edilebilir; felsefi olarak ise "bir kimseyi Tanrı'nın varlığından bir şekilde haberdar eden tecrübeyle" sınırlandırılabilir.[255] Dinî tecrübe hem içerik hem de kapsam itibariyle belirsizlik taşımaktadır. Bu belirsizliğin asıl nedeni, tecrübenin kişisel olmasıdır. Dini tecrübe şu özellikleri taşır: a) Dini tecrübe doğrudan, vasıtasız olarak yaşanan ani bir tecrübedir. b) Dini tecrübenin tahlili mümkün değildir. c) Tecrübede buluşma söz konusudur.[256]

Dinî tecrübenin bir delil olup olmamasından önce tartışmamız gereken konu tecrübenin geçerliliği ve güvenilirliğidir. Dini tecrübe delilini teleolojik ve kozmolojik delilden ayıran en önemli özelliği dışımızdaki dünyadan değil bizzat insandan yola çıkmasıdır. Dini tecrübe için öncelikli şart, o insanın mümin olmasıdır.[257] Dini tecrübe bilişsel içerikten mahrum değildir, ancak duygu yanı ağır basar ve aklın bu alana girmediği düşünülür.[258]

Dini tecrübenin günümüz epistemolojisinde önde gelen isimlerinden biri William P. Alston'dur. Ona göre "dini tecrübe olgusunun odağında, Tanrıyı düşünmek veya O'nun hakkında akıl yürütmekten farklı olarak 'tecrübe', 'doğrudanlık' ve 'duyusal-olmayan (non-sensory)' bir sunum yer almaktadır."[259]

Richard Swinburne'e göre dini tecrübe delili tümevarımsal delillerden biridir. Swinburne dini tecrübeyi beş türde inceler. İlki, tecrübe eden kişiye Tanrı'nın ya da doğaüstü bir varlığın tecrübesi gibi görünen tecrübelerdir. İkincisi insanların, nadiren

---

[254] Özalp, *Tanrı ve Tasarım.*, s. 116-117.
[255] Mehmet Sait Reçber, *Tanrı'yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti*, Ankara 2004, s. 89.
[256] Aydın, *Din Felsefesi*, s. 88-89.
[257] Aydın, age., *s.* 83.
[258] Aydın, age., s. 87-88.
[259] W. P. Alston, "Why Should There not be Experience of God", s. 382-383. Alıntılayan Reçber, *Tanrı'yı Bilmenin İmkân ve Mahiyeti*, s. 89.

meydana gelen olayları tüm herkese açık olaylar olarak yaşadığı tecrübeler vardır. Üçüncüsü tecrübeyi yaşayan kişiye özel olarak belli duygu durumlarında ve beş duyumuzu kullanılarak ortaya çıkan ve normal kelimelerle tasvir edilen tecrübelerdir. Dördüncüsü tecrübeyi yaşayan kişiye özel olarak belli duygu durumlarında ortaya çıkan ve normal kelimelerle tasvir edilemeyen tecrübelerdir. Sonuncusu ise tecrübe eden kişinin duygulanımlar olmadan yaşadığı tecrübelerdir. Tanrı'nın, zamansız birtakım olayların ya da benzer şeylerin tecrübe eden kişi tarafından bilincine varılması ve bunların kelimelerle anlatılamayıp sadece tecrübeyi yaşayan kişiye has bir durumdan söz edilebilir.[260]

Dini tecrübenin Tanrı'nın varlığına dair bir delil olarak kullanılabileceğini savunan Swinburne'e göre bu, iki şekilde açıklanabilir: safdillik ilkesi ve tanıklık ilkesi ile. Safdillik İlkesi, aksi kanıtlanmadıkça, dahası bunun için bir sebep olmadığında insanların söyledikleri tecrübeler muhtemelen doğrudur.[261] Tanıklık ilkesi ise "(özel nedenlerin yokluğu halinde) başkalarının tecrübeleri, (muhtemelen) onların rehber ettikleri gibidir."[262] Safdillik ilkesi güvenilirlik açısından yetersiz olmakla birlikte risk taşımakta ve tam bir güvence sağlayamamaktadır ve Swinburne bu konuda eleştirilmiştir.[263] Safdillik ilkesine ek olarak dini tecrübede önemli bir yeri olan tanıklık ilkesine Dini tecrübe delili -safdillik ve tanıklık ilkelerini de içine alacak şekilde- kişiyi tek başına bir sonucu ulaştıramayabilir. Bu nedenle rasyonel delillerle desteklenmelidir.[264]

Safdillik ilkesi eleştirel bir akılcılıktan ziyade fideizme yakındır ve genel olarak delilli rasyonel inancı savunan Swinburne'ün bu yaklaşımı onun kendi kendisiyle çelişmesi gibi görünmektedir.[265]

3.5. Mucizeye Dayalı Delil

İnsan için Tanrı'nın müdahalesinin olmadığı bir evren anlayışı çok makul değildir. İnsan inançları gereği dua ederek Tanrı'nın olaylara müdahil olmasını

---

[260] Yaran, *Din Felsefesine Giriş*, 2010, s. 161-162.
[261] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 115.
[262] Swinburne'den alıntılayan, Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 117.
[263] Cafer Sadık Yaran, ""Eleştirel Deneyimcilik": Dini Tecrübe'de Swinburne'ün "Safdillik İlkesi"ne Karşı "Eleştirellik İlkesi"", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, 2007, s. 32.
[264] Yaran, *Tanrı İnancının Akliliği*, s. 119-120.
[265] Yaran, *agm.*, s. 33.

beklemekte ve bu şekilde daha mutlu ve tatminkâr bir hayat arzulamaktadır. "Tanrı'nın tarihe müdahale etmesi vahiy diye nitelendirilirken, doğaya müdahalesi mucize diye adlandırılmaktadır." [266] Tanrı'nın doğaya müdahale etmesi, zaman zaman olağan düzenin işleyişini değiştirmesi ya da ihlal etmesi olarak karşımıza çıkabilir. "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki "acz" kelimesinden türeyen "mucize" kelimesi sözlükte "Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, haller" [267] olarak tanımlanmaktadır. Tanrı'nın varlığını kabul edenlerce mucizenin iki ana işlevi vardır: ilki, ilahi vahyi doğrulaması; ikincisi Tanrı'nın varlığı, gücü ve iradesi hakkında insanlara fikir vermesidir.[268]

Mucizeyi, doğal açıklaması olmayan olaylar olarak mucize, tarihî olaylar olarak mucize, Tanrı'nın fiilleri olarak mucize şeklinde üç başlıkta sınıflandırabiliriz.[269]

David Hume mucizeyi, tabiat kanunlarının ihlali olarak tanımlamaktadır ve onun aleyhine argümanlar üretmiştir. Ona göre mucizeler, duyulara değil insanların şahitliğine dayanır; bu nedenle de deney, gözlem ve tabiat yasalarından hareketle mucizenin meydana gelmesi makul gözükmemektedir.[270] David Hume'un mucize tanımına iki itiraz yöneltilmiştir: birincisi tabiat yasasının ihlali ifadesi kendi içinde tutarsızdır; çünkü zorunlu olan bir şeyde istisna meydana geliyorsa o gerçek bir yasa değildir. İkincisi ise mucizenin sebebinin Tanrı olduğunu söylemek, onun bir sebebi olduğunu söylemektir ki; böylelikle de mucizenin meydana gelmesi açıklanmış olur. Bir şeyi açıklamak demek, onun kanunlarla uyumlu olduğunu göstermek demektir ve bu da bir yasa ihlali olmadığını belirtir.[271] David Hume için esas sorun mucizelerin olup olmadığı değil, bunların gerçekleştiğinin kanıtlanıp kanıtlanamamasıdır.[272]

---

[266] Tuncay İmamoğlu, *Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkânı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 83.
[267] *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 2011, s. 1701.
[268] Recep Kılıç, "Vahiy ve Mucize", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed. M. Sait Reçber, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 243.
[269] Peterson vd., *Din Felsefesi*, s. 568-572.
[270] Kılıç, "Vahiy ve Mucize", s. 248.
[271] Kılıç, *age.*, s. 248-249.
[272] Recep Kılıç, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002, s. 155.

Richard Swinburne mucizeyi "Tanrı tarafından meydana getirilmiş, dinî önemi haiz, olağanüstü bir olay" olarak tanımlamaktadır. [273] Swinburne'ün tanımındaki ögeleri tek tek incelemek, mucizeyi din felsefesi açısından değerlendirmek adına faydalı olacaktır. Bir olayın olağanüstü olması, her zaman, her yerde, herkes için geçerli değildir. Önceden imkânsız görülen birçok şey, şimdi makul karşılanmaktadır. Bu nedenle olağanüstü ifadesi belirsizlik içermektedir. 18. yy.dan sonra yaygın anlayışın fiziki determinizm olması, olağanüstü tanımını da değiştirmiştir. Bu anlayışı göre tabiat yasalarına karşı olan ya da onları ihlal eden olaylar olağanüstü türdeki olaylar olarak tanımlanmıştır. Bu konuda özellikle David Hume'un mucize anlayışı, kendinden sonraki görüşlere de temel oluşturmuştur.[274]

Richard Swinburne geçmişte meydana gelen olaylarla ilgili dört tür delilden bahseder. İlki geçmişteki tecrübelere dair belleğimiz, ikincisi bizim dışımızdaki kişilerin geçmişteki tecrübeleri ile ilgili şahitlikleri, üçüncüsü birtakım fiziksel ipuçları ve son olarak nelerin fiziksel olarak mümkün olup olmadığına ilişkin mevcut anlayışımızdır.[275] Swinburne'e göre "delilleri karşılaştırmanın standartları genellikle kesin olmasına rağmen, hafıza, tanıklık ve ipuçları bazen fiziksel imkânsızlık deliline üstün gelebilir. Burada mesele elimizde ne kadar delil olduğudur ve delilin ne kadar güvenilir olduğunu göstermektir."[276]

Swinburne'e göre dinlerdeki birbirinden farklı mucizeler olması, David Hume'un iddia ettiği gibi mucizelerin birbirlerini yalanladıkları[277] anlamına gelmez; bilakis Tanrı'nın bu dinlere mensup olan kişilerin ihtiyaçları ile ilgilendiğini göstermektedir. Sonuç olarak söylemek gerekirse "bir takım mucizevî olayların gerçekleştiğini belirlemek, iradesi her an faaliyet halinde olan diri bir ulûhiyet anlayışını doğrulamak için gereklidir."[278]

---

[273] Richard Swinburne, *Mucize Kavramı*, İstanbul 2012, s. 33.
[274] Kılıç, "Vahiy ve Mucize", s. 246-247.
[275] Swinburne, age., s. 76.
[276] Richard Swinburne, "Mucizeler ve Tarihsel Delil", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, s. 602.
[277] İmamoğlu, *Mucizenin Doğası ve İmkânı*, s. 115.
[278] Kılıç, *age.*, s. 243.

SONUÇ

Tanrı'nın varlığı düşüncesi insanların yüzyıllardır üzerinde durduğu temel bir meseledir. İnsanlar Tanrı'nın var olup olmadığına, varlığının kanıtlanmasına, O'nun varlığının bilinip bilinemeyeceğine dair itirazlar ile O'nunla ilgili pek çok konuda farklı görüşler ve iddialar ortaya atmışlardır. Tanrı ile ilgili tartışılan konuların başında iman-akıl ilişkisi gelmektedir. İnsanların bir kısmı sadece aklı ya da sadece imanı temel kabul ederken, bir kısmı ise hem aklı hem de imanı Tanrı'nın varlığını delillendirmede temel kabul etmektedir. İman – akıl ilişkisi genellikle katı akılcılık, katı imancılık ve eleştirel akılcılık olarak üç ana başlık altında incelenmektedir ve Richard Swinburne çoğunlukla katı akılcı, kimi kaynaklarda ise eleştirel akılcı olarak nitelendirilmektedir.

Tanrı'nın varlığının delillerle ortaya konulması gerektiğini savunan Richard Swinburne, bu temellendirmesinde tek bir delil yerine tümevarımsal olarak delillerin tamamının ortaya koyduğu sonucu (yüksek ihtimali) daha geçerli kabul etmektedir. Swinburne, ontolojik delil başta olmak üzere tümdengelimsel yaklaşımlar ile a priori kanıtların Tanrı'nın varlığını delillendirmede yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Evrenin varlığından yola çıkan kozmolojik delil, evrendeki düzeni temel alan teleolojik delil gibi tümevarımlı delillerin yanı sıra Swinburne, Tanrı inancının rasyonelliğinde vahiy ve mucizeye dayalı delilleri, bilinç ve güzellik kanıtını, dini tecrübe delilini de kabul etmektedir.

Swinburne için doğru bir inanca sahip olmak önemli olmakla birlikte; insanların, bu inançları hakkında araştırma yapmaları da gereklidir. O, inancın rasyonel olmayan temellere dayanmasını onaylamaz ve inancın irade ile açıklanmasını da uygun bulmaz. Bu noktada delillerin mutlak olarak sonuç vermesinin ve kesinliğinin değil, epistemik ihtimaliyetinin yüksek olmasının önemli olduğunu iddia eden Swinburne'e göre akıl, özellikle metafizik konularda kesin yargılar yerine muhtemel sonuçlara götürebilir ki, bu nedenle ona göre Tanrı'nın varlığı mutlak (zorunlu) değil makuldür.

Richard Swinburne oluşturduğu sistematikte bilim ve teizm ilişkisini bilimin Tanrı'nın varlığını açıklayamayacağı, bunun yerine Tanrı'nın varlığına en uygun

açıklamayı teizmin getireceği tezini ortaya koymakla birlikte teizmin günümüz felsefesi, ahlakı ve bilimi ile uyumlu olması gerektiğini de özellikle belirtmektedir.

Basitlik İlkesini kullanırken Swinburne, bu ilkeye başvuran diğer araştırmacılardan farklı olarak soyut mantıksal çıkarım yerine modern bilimsel mantığı önceleyerek Bayes teoremini esas alan metodolojik yaklaşımı ile Tanrı'nın varlığının, yokluğundan muhtemel olduğunu ve bu nedenle Tanrı'ya olan inancın rasyonel olduğunu göstermeye çabalaması onun temel başarısı olmuştur.

Kimilerine göre katı/saf akılcı, kimilerine göre de eleştirel akılcı olarak kabul edilen Swinburne'ün, Hz. İsa'nın inkarnasyonu, teslis, vahiy ve mucizeler, safdillik ilkesi gibi akılcılık noktasında tartışmalı sayılan pek çok dini konuda akılcı bir tutumdan ziyade Hıristiyanlık savunusu yaptığı görülmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Swinburne'ün iman/inanç konusunda delilin götürdüğü yere değil dinin götürdüğü yere gitmeyi tercih ettiği durumlar da göz ardı edilmemelidir.

İnsan inanç/iman konusunda özgür iradesiyle seçimler yapan bir varlıktır ve bu seçimlerinde delillerin önemi büyüktür. Son olarak bu delil arayışının insanın bir sorumluluğu olduğunu düşünen son dönem teist filozoflardan olan Richard Swinburne'nün şu sözü onun delilciliği hakkında bize bu konuda fikir vermektedir: "Bir takım doğru inançlar olmaksızın, bırakınız Cennet'e, Londra'ya bile varamazsınız."

KAYNAKLAR

AKDEMİR Ferhat, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, Elis Yayınları, Ankara 2007.

AKTÜRK Eyüp, *Richard Swinburne'de Bilinç Kanıtı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

ALPYAĞIL Recep, *Din Felsefesine Dair Okumalar I,II*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

ALPYAĞIL Recep, *Kıta Avrupası Din Felsefesi ve Mistik Gelen-Ekler*, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.

ASLAN Adnan, *Tanrı'nın Varlığına Dair Argümanlar*, İsam Yayınları, İstanbul 2007.

ARSLAN Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara 2011.

AYDIN Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2010.

BABATAEV Abdiraşit, *Richard Swinburne'de Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009.

BAŞÇI Vahdettin, YAZOĞLU Ruhattin, İMAMOĞLU Tuncay, *Din Felsefesi Dersleri*, Eser Basın Yayın Dağıtım, Erzurum 2015.

BATAK Kemal, "Doğal Teoloji ve Teistik Argümanların Gücü", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11 (2008), s. 45-76.

BATAK Kemal, *Tanrı'yı Bilmek*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2014.

CEVİZCİ Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, Ocak 2013.

CLARK Kelly James, *Introduction to Philosophers Who Believe: The Spiritual Journeys of Eleven Leading Thinkers*, ed. By Kelly James Clark, Intervasity Press, Downers Grove, 1993.

CLIFFORD, William Kingdon, "İnanç Ahlakı", Çev. Ferit Uslu, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/1, C. V, S. 9, s. 125-136.

ÇETİN İsmail, "İman ve İnkârın Rasyonel Değeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XI /S.1 (2002), s. 88-102.

ÇETİN İsmail, İman ve İnkârın Felsefi Temelleri, Emin Yayınları, Bursa 2010.

ÇINAR Aliye, *Rasyonel Teoloji*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2008.

ÇÜÇEN A. Kadir, *Mantık*, Asa Kitabevi, Bursa 2009.

EMİROĞLU İbrahim, *Klasik Mantığa Giriş*, Elis Yayınları, Ankara 2009.

EVANS C. Stephen, MANIS R. Zachary, *Din Felsefesi -İman Üzerine Rasyonel Düşünme-*, Çev. Ferhat Akdemir, Elis Yayınları, Ankara, 2010.

FLEW Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Çev. Hasan Kaya, Zeynep Ertan, Profil Kitap, İstanbul 2012.

HICK John, "Tanrı İnancının Temelleri", Çev. Aydın Topaloğlu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 32 (2007/1), s. 209-226.

IŞIK Aydın, *İnanç Krizi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

İmam Gazâlî, İman Kitabı, Çev. Ayhan Ak, İlke Yayıncılık, İstanbul 2009.

İMAMOĞLU Tuncay, Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkânı, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul trs.

JASPERS Karl, *Felsefi İnanç*, çev. Akın Kanat, İlya İzmir Yayınevi Matbaası, İzmir 2005.

KILIÇ Recep, "Vahiy ve Mucize", Ed. Mehmet Sait Reçber, *Din Felsefesi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.

KILIÇ Recep, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002.

KÜÇÜKALP, Kasım, CEVİZCİ, Ahmet, *Batı Düşüncesi –Felsefi Temeller-*, İsam Yayınları, Ankara 2014.

MEHDİYEV Nebi, *Çağdaş Din Felsefesinde Epistemolojik Yaklaşımlar ve Tanrı İnancının Rasyonelliği*, İsam Yayınları, İstanbul 2008.

ÖLMEZ Tahsin, "John Locke'da Dini İnancın Rasyonalitesi", *Beytül Hikme Dergisi*, C. III, S.1, 2013, s.181-197.

ÖNER Necati, *Klasik Mantık*, Bilim Yayıncılık, Ankara 1998.

ÖZALP Hasan, *Tanrı ve Tasarım*, Otto Yayıncılık, Ankara 2015.

ÖZCAN Hanifi, "Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım: 'Temelcilik' ve 'İmancılık'", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XL / S.1 (1999), s. 157-176.

ÖZCAN Hanifi, *Epistemolojik Açıdan İman*, İfav Yayınları, İstanbul 2014.

PAY Metin, "Kozmolojik Delil", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 48, s.25-52.

PETERSON Michael, HASKER William, REICHENBACH Bruce, BASINGER David, *Akıl ve İnanç –Din Felsefesine Giriş-*, Ter. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

PETERSON Michael, HASKER William, REICHENBACH Bruce, BASINGER David, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, Ter. Rahim Acar, Nebi Mehdiyev, Hümeyra Özturan, Osman Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2013

REÇBER Mehmet Sait, “Tanrı’nın Varlığının Delilleri”, *Din Felsefesi El Kitabı*, Ed. Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.

REÇBER Mehmet Sait, *Tanrı’yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti*, Kitâbiyât Yayınları, Ankara 2004.

SKIRBEKK Gunnar, GILJE, Nils, *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, Çev. Emrullah Akbaş, Şule Mutlu, Üniversite Kitabevi, İstanbul ?.

SWINBURNE Richard, “Tanrı’nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtı’nı Yeniden Değerlendirme”, *Allah-Felsefe ve Bilim*, ed. Caner Taslaman, Enis Doko, çev. Zikri Yavuz, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2010.

SWINBURNE Richard, “Teizm ve Bilim”, *Din ve Bilim*, çev. Cafer Sadık Yaran, Sidre Yayınları, Samsun 1997.

SWINBURNE Richard, “Tümevarımlı Kanıtlar”, Çev. Turan Koç, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8 (1992), s. 273-291.

SWINBURNE Richard, *Existence of God*, Oxford University Press Inc, New York 2005.

SWINBURNE Richard, *Is There A God?*, Oxford University Press Inc, New York 2010. (revised edition)

SWINBURNE Richard, *Mucize Kavramı*, Çev. Aydın Işık, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

SWINBURNE Richard, *Tanrı Var Mı?*, Çev. Muhsin Akbaş, Arasta Yayınları, Bursa 2001.

ŞAHİN Hüseyin, "Delilcilik Bağlamında Tanrı İnancının Rasyonelliği", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 2, Aralık 2014, s.71-74.

TAYLAN, Necip, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2015

TILLICH, Paul, *İmanın Dinamikleri*, Çev. Fahrullah Terkan, Salih Özer, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000

TOPALOĞLU, Fatih, *Felsefi ve Teolojik Açıdan Mucize*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005

UNWIN, Stephen D., *Tanrı'nın Olasılığı-Nihai Gerçeği Arayan Basit Bir Hesaplama Tanrı Var mı?*-, Çev. Nurfer Çelebioğlu, Ali Can Yaman, Yedinci Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

USLU Ferit, "İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi", *Din Felsefesi El Kitabı*, Ed. Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.

USLU Ferit, *Felsefî Açıdan İmanı Temellendirme*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004.

ÜLKEN Hilmi Ziya, "İslam Felsefesinde Akıl ve İman Meselesi", *Felsefe Semineri Dergisi 1*, İstanbul 1939, s. 56-72.

YARAN Cafer Sadık, "Richard Swinburne", Ed. Şamil ÖÇAL, *Doğu'dan Batıya Düşüncenin Serüveni*, C. IV, İnsan Yayınları, İstanbul 2015.

YARAN Cafer Sadık, *Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları*, Araştırma Yayınları, Ankara 2002.

YARAN Cafer Sadık, *Din Felsefesine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul 2012.

YARAN Cafer Sadık, *Din Felsefesine Giriş*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.

YARAN Cafer Sadık, *Günümüz Din Felsefesinde Tanrı İnancının Akliliği*, Etüt Yayıncılık, Samsun 2000.

YASA Metin, *Bütüncül ve Eleştirel Din Felsefesi Okumaları I*, Elis Yayınları, Ankara 2015.

http://global.britannica.com/biography/Richard-Swinburne (05/11/2017)

http://people.bu.edu/wwildman/bce/swinburne.htm (05/11/2017)

http://www.iep.utm.edu/faith-re/ (05/11/2017)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	: **Esma AYGÜN YAKIN**
Uyruğu	: **Türkiye Cumhuriyeti**
Doğum Tarihi ve Yeri	: **29/05/1983 Ankara**
e-posta	: **esmaaygunyakin@gmail.com**

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**	**2006**
Lisans	**Anadolu Üniversitesi Açıköğretim F.**	**2014**
Yüksek Lisans		

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
31/08/2007	**Milli Eğitim Bakanlığı**	**Öğretmen**
27/02/2015	**Mustafa Kemal Üniversitesi**	**Araştırma Görevlisi**
28/02/2017	**Bozok Üniversitesi**	**Araştırma Görevlisi**

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı YDS (63,75) ÜDS ( ) TOEFL ( ) EILTS ( )